

บทที่ 2

พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม กับการก่อตัวอัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” ของกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูน

“คนยอง” เป็นกลุ่มคนที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ใน “เมืองยอง” ซึ่งตั้งอยู่ปลายสุดของรัฐฉาน ด้านตะวันออก ห่างจากชายแดนแม่สายไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือราว 157 กิโลเมตร (สรสวดี อ่องสกุล 2552:230-231) ผู้เฒ่าผู้แก่ในเมืองยองเรียกเมืองยองว่า “เมืองเจียงจ้าง” (เมืองเชียงช้าง) ปัจจุบันมีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ประเทศพม่า ขณะที่หากพิจารณาในแง่ของชาติพันธุ์แล้วนักวิชาการจัดจำแนกให้กลุ่มคนยองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับ “ไทลื้อ” ที่มาจากเมืองเชียงรุ่ง สิบสองปันนา หากแต่เพียงคนไทลื้อที่อยู่เมืองยอง ประเทศพม่า มิได้เรียกตัวเองว่าเป็น “ลื้อ” แต่เรียกตนเองว่า “ไตเมียงยอง” ในกรณีที่เป็นกลุ่มคนไทลื้อที่อยู่ในเวียงเมืองยอง แต่หากเป็นไทลื้อที่อยู่นอกเวียงเมืองยองก็จะเรียกตนเองว่า “ไตบ้านนอกนาแปง” (เคาพ พินิจนาม 2549:30)

ต่อมาเมื่อกลุ่มคนไทลื้อเมืองยองถูกกวาดต้อนครั้งใหญ่เมื่อปีพ.ศ. 2348 ให้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูน – เชียงใหม่ รวมถึงกระจายไปอยู่ในหัวเมืองต่างๆ ในล้านนา ไทลื้อเมืองยองที่อพยพมาในคราวนั้นจึงเรียกตนเองว่า “คนยอง” ในความหมายที่ต้องการจะสื่อให้เห็นถึงที่มาของบ้านเมืองเดิมของตน กระทั่งต่อมา “ยอง” ได้กลายเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากไทลื้อเมืองยอง ทำให้ “ความเป็นยอง” แตกต่างจาก “ความเป็นลื้อ” ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วในแง่ของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มคนยองเองก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สืบเชื้อสายมาจากไทลื้อเมืองเชียงรุ่ง สิบสองปันนา

การก่อตัวของสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยอง จึงมีความน่าสนใจในแง่ที่ว่าขณะที่ในทางพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม กลุ่มคนยองถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับกลุ่มไทลื้อ แต่บริบททางประวัติศาสตร์ทำให้กลุ่มคนยองมีสำนึกทางชาติพันธุ์ที่จำแนกตัวตนออกจากความเป็นลื้อและประกอบสร้าง “ความเป็นยอง” ให้เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนเอง ในบทนี้ผู้เขียนจึงอาศัยการศึกษาทางประวัติศาสตร์เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนยอง ในสังคมท้องถิ่นล้านนาที่ประกอบสร้างตัวตนทางชาติพันธุ์ขึ้นมาภายใต้บริบทที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในท้องถิ่นล้านนาซึ่งเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ

อย่างไรก็ดีเพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนยองในท้องถิ่นล้านนา รวมถึงสถานภาพของ “ความเป็นยอง” ในท้องถิ่นล้านนา ผู้เขียนจะได้แบ่งประเด็น

การศึกษาในบทนี้ออกเป็น 2 ประเด็น ประกอบด้วย ประเด็นแรก เป็นการพิจารณาถึงบริบททางประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อการพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนยอในการก่อตัวของสำนึกทางชาติพันธุ์ ที่ยึดโยงอยู่กับถิ่นฐานบ้านเมืองที่เคยอยู่อาศัย จนกลายเป็นที่มาของชื่อเรียกกลุ่มคน และก่อตัวมาเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์ กระทั่งกลายมาเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนกลุ่มหนึ่งในจังหวัดลำพูน ประเด็นที่สอง เป็นการพิจารณาถึงบริบทความสัมพันธ์ของกลุ่มคนยอกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองลำพูน – เชียงใหม่ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีคนยอกระจายตัวอยู่เป็นจำนวนมาก การพิจารณาในประเด็นนี้จะทำให้เห็นถึงสถานการณ์ของคนยอและ “ความเป็นยอ” ในท่ามกลางบริบททางสังคมที่ต้องสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในสังคมท้องถิ่นล้านนา

เนื้อหาในบทนี้จึงเป็นเสมือนพื้นฐานในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “ความเป็นยอ” ในฐานะเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น จากพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่สร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ขึ้นมาจากสำนึกที่ต้องการแยกตัวตนของตนเองออกจากกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของตน และก่อร่างสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมาใหม่ในนาม “คนยอ” ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการรณรงค์ใช้ภาษาของในทั้งในชีวิตประจำวัน และในโอกาสพิเศษต่างๆ การประกอบสร้าง “ความเป็นยอ” ผ่านการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายของชาวยอหรือการคิดค้นประดิษฐ์การแสดงฟ้อนยอ เพื่อแสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในสังคมท้องถิ่นล้านนา

นอกจากจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการก่อตัวของอัตลักษณ์ “ความเป็นยอ” แล้ว ในอีกด้านหนึ่งเนื่องจากสังคมท้องถิ่นล้านนาเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์จึงมีความน่าสนใจในแง่ที่ว่า “ความเป็นยอ” จะมีที่ทางหรือสถานภาพอย่างไรในสังคมท้องถิ่นล้านนา ซึ่งเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนให้ความสนใจเนื่องจากเห็นว่าท่ามกลางความหลากหลาย ที่กลุ่มคนยอเองต้องปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ กลุ่มคนยอจะดำรงสถานภาพของตนเองอย่างไรในสังคมท้องถิ่นล้านนา นอกจากสถานภาพของคนยอเองแล้ว สถานภาพของ “ความเป็นยอ” เองก็มีความน่าสนใจอีกเช่นเดียวกันว่าจะมีที่ทางอย่างไรท่ามกลางกระแส “ความเป็นล้านนา” ที่กำลังเติบโตอยู่ในสังคมท้องถิ่นล้านนา ตั้งแต่ยุคปลายของทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา เนื้อหาในบทนี้จึงแบ่งได้ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก เป็นการนำเสนอพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนยอในจังหวัดลำพูน และส่วนที่สอง เป็นการนำเสนอถึงสถานภาพของ “คนยอ” และ “ความเป็นยอ” ในสังคมท้องถิ่นล้านนา ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละส่วนดังนี้

(1)

ก่อร่างสร้างตัวตน “คนยอง” : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนยอง

ประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนยองอธิบายว่า กลุ่มคนยองเป็นกลุ่มคนที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในเมืองยองประเทศพม่า และหากย้อนกลับไปในยุคการก่อตัวของเมืองยองจะพบว่า การก่อตัวของเมืองยองเป็นผลมาจากการขยายอิทธิพลของกลุ่มไทลื้อ เมืองเชียงรุ่ง ดังนั้นกลุ่มคนที่เข้ามาสร้างบ้านแปลงเมืองยองขึ้นมาในประวัติศาสตร์นั้นจึงเป็นกลุ่มคนไทลื้อ ประเด็นนี้จึงแสดงให้เห็นได้ว่ากลุ่มคนยองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ที่สืบเชื้อสายมาจากเมืองเชียงรุ่ง ลิบสองปันนา

นอกจากความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ที่กลุ่มคนยองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับไทลื้อแล้ว ในแง่ของวัฒนธรรมกลุ่มคนยองในเมืองยองประเทศพม่า แม้จะเป็นการแยกตัวออกมาเป็นอิสระจากกลุ่มไทลื้อ ลิบสองปันนา แต่ในทางวัฒนธรรมกล่าวได้ว่ากลุ่มคนยองถือเป็นกลุ่มคนที่ แสวงมาละแหม (2540) อธิบายว่าเป็นกลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตวัฒนธรรม“เขตวัฒนธรรมไทลื้อ – ไทยวน” อันหมายถึงบริเวณที่มีวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างกลุ่มคนไทลื้อ – ไทยวน ครอบคลุมบริเวณแม่น้ำคง แม่น้ำโขงตอนกลาง แม่น้ำกกและแม่น้ำปิงตอนบน ซึ่งประกอบด้วยหัวเมืองสำคัญๆ ได้แก่ เชียงรุ่ง เมืองหลวง เมืองล่า เชียงตุง เมืองยอง เชียงแขง เมืองสิง เชียงแสน เชียงของ เชียงราย เมืองฝาง เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และพะเยา เป็นต้น กลุ่มเมืองต่างๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กันทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจกันมาช้านานแล้ว

แม้กลุ่มคนยองจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับไทลื้อลิบสองปันนา และอยู่ในเขตวัฒนธรรมไทลื้อ – ไทยวน ที่มีการแลกเปลี่ยนและผสมผสานวัฒนธรรมกันอย่างต่อเนื่อง จนกล่าวได้ว่ารูปแบบทางวัฒนธรรมของผู้คนในเขตวัฒนธรรมไทลื้อ – ไทยวนนั้นแทบจะไม่มี ความแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อในทางพุทธศาสนาที่ต่างยึดมั่นในพุทธศาสนาแบบจารีตล้านนาหรือพุทธศาสนานิกายเถรวาทนิกายโยน (สนใจโปรดดู เสมอชัย พูลสุวรรณ 2546 และวสันต์ ปัญญาแก้ว 2550) ส่งผลให้ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของผู้คนในบริเวณนี้มีความคล้ายคลึงกันมากจนไม่สามารถที่จะจำแนกแยกแยะถึงความแตกต่างได้ แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าผู้คนในบริเวณนี้ต่างมีสำนึกทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน แม้ในช่วงแรกจะเป็นเพียงสำนึกที่แสดงออกถึงความแตกต่างในแง่ของถิ่นฐานบ้านเกิด แต่ต่อมาสำนึกดังกล่าวก็พัฒนาเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์ที่จัดจำแนกตัวตนของแต่ละกลุ่มออกจากกัน

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะนำเสนอถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการก่อตัวของสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูน โดยแบ่งประเด็นนำเสนอออกเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนยองในเมืองยอง

ประเทศพม่า ที่มีความสัมพันธ์กับการก่อตัวของสำนึกทางชาติพันธุ์ที่ยึดโยงกับถิ่นฐานบ้านเกิด จนให้คำว่า “ยอง” ที่เดิมเป็นเพียงชื่อเรียกเมืองหนึ่งในดินแดนประเทศพม่าในซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของคนไทลื้อกลุ่มหนึ่ง จนพัฒนามาเป็นชื่อเรียกของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งคือกลุ่ม “คนยอง” ที่จัดจำแนกตัวเองออกจากสำนึกความเป็นลื้อในเวลาต่อมา ประเด็นที่สอง เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนยองที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูน จนกลายเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดลำพูนในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนยองกับพื้นที่เมืองลำพูนทำให้ “ภาพตัวแทน” ของเมืองลำพูนเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปในสังคมท้องถิ่น ล้วนน่าว่าเป็นเมืองคนยอง ในแง่นี้ “ความเป็นยอง” จึงถูกประกอบสร้างให้เป็นอัตลักษณ์ของผู้คนในเมืองลำพูนไปด้วย โดยทั้งสองประเด็นที่จะนำเสนอมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประวัติศาสตร์เมืองยองกับการก่อตัวของสำนึกชาติพันธุ์กลุ่มคนยอง

ในอดีตเมืองยองเป็นอิสระปกครองตนเอง มีเจ้าหลวงเมืองยองปกครอง เช่นเดียวกับหัวเมืองเหนืออื่นๆ กระทั่งต่อมาในปี พ.ศ. 2497 ทางกรมพม่าได้ยกเลิกระบบเจ้าฟ้า และเข้าปกครองเมืองของ ดำเนินนโยบายกลืนชาติเช่นเดียวกับหัวเมืองอื่นๆ ในรัฐฉาน ปัจจุบันเมืองยองจึงมีสถานะเป็นเพียงอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ประเทศพม่า ในด้านสภาพภูมิประเทศเมืองยองเป็นที่ราบ มีแม่น้ำสายเล็กๆ ไหลผ่าน ล้อมรอบด้วยภูเขา ลักษณะเด่นที่น่าสนใจในการเลือกทำเลที่ตั้งคล้ายกับเมืองเชียงใหม่ คือเลือกที่ดินด้านตะวันตกสูงกว่าด้านตะวันออก ในเขตกำแพงเมืองมีลักษณะกะลมรี ตั้งอยู่บนเนินสูงมีคูน้ำคันดิน มีอาณาเขตและประตูเมืองประจำทิศ คือ ทิศเหนือ ติดกับดอยปางหนาวมีประตูม่อนแสง ทิศตะวันตก ติดเทือกเขาซับซ้อนมีประตูปางหิ้ง ทิศตะวันออก ติดที่ราบมีประตูป่าแดง ทิศใต้ ติดกับเมืองพราหมมีประตูเสือเมืองและแม่น้ำยองไหลผ่าน ภายในเมืองยองมีหนองน้ำที่สำคัญ 3 แห่ง คือ หนองแสน อยู่ระหว่างบ้านม่อนแสน พระธาตุจอมเหล็ก บ้านจอมทะเลี หนองคำ อยู่นอกเวียงไปทางบ้านบัวใช้เป็นสถานที่แข่งเรือ หนองปู่ก่อน เป็นหนองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดอยู่ในบ้านยางม้า (วรลักษณ์ บุญยสุรัตน์ 2551:1-5)

สำหรับการจัดระเบียบการปกครองภายในเมืองยองปัจจุบัน มีการจัดแบ่งตามกลุ่มบ้านต่างๆ เรียกว่า “หัวสิบ” ซึ่งเทียบได้กับตำบลของเมืองไทย เมืองยองมีอยู่ 6 หัวสิบ 1 หัวสิบมีประมาณ 10-20 หมู่บ้าน แต่ละหัวสิบมี “อุ้กระทะ” หรือกำนันเป็นผู้ดูแล มีแก่นาย หรือผู้ใหญ่บ้านปกครองหมู่บ้าน เมืองยองมีหมู่บ้านประมาณ 77-78 หมู่บ้าน ประชากรประมาณ 30,000 – 40,000 คน ในตัวเมืองยองที่เป็นเขตเมือง มี 8 หมู่บ้าน แต่ละกลุ่มบ้านเรียกว่า “ป๊อก” ซึ่งแบ่งตามศรัทธาวัดต่างๆ ที่อยู่ในเขตเมืองยอง (เคาพ พินิจนาม 2549: 31)

อย่างไรก็ดีหากศึกษาประวัติศาสตร์การก่อตัวของเมืองยองจะพบว่าเมืองยอง มีชื่อในประวัติศาสตร์เป็นภาษาบาลีว่า “มหายังนคร” อันเป็นชื่อที่ปรากฏอยู่ในตำนานเมืองยอง ที่เป็นตำนานฝ่ายวัด¹ ที่กล่าวถึงการสร้างพระธาตุจอมยองประดิษฐานไว้บนยอดเขามหายังคะ (ดอยจอมยอง) โดยได้เล่าถึงพุทธทำนายของอดีตพุทธเจ้าพระนามว่า “กกุสันธะ” เสด็จเลียบโลกเพื่อโปรดสัตว์มาถึงดอยมหายังคะ หลังจากเสวยภัตตาหาร ทรงนมิตสระน้ำและแม่น้ำ รวมถึงทรงมีพุทธทำนายว่าต่อไปในสมัยพระโคตมะพุทธเจ้าบริเวณดอยมหายังคะจะมีแม่น้ำใหญ่ไหลมารวมกัน จากนั้นแม่น้ำจะแห้งไปกลายเป็นป่า มีสัตว์ชุกชุม ต่อมาถึงกาลที่พระโคตมะพุทธเจ้าเสด็จโปรดสัตว์พร้อมภิกษุ 500 รูป ทางประทับเสวยข้าวบิณฑบาตที่ดอยนั้น ทรงทอดพระเกศา 4 เส้นมอบแก่พระอรหันต์ให้รักษาไว้ และตรัสถึงความสำคัญของดอยในฐานะเป็นที่อาศัยของสัตว์ใหญ่หลายชนิด หลังจากพระโคตมะพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว มีพระอรหันต์นำพระเกศาอีก 4 เส้น พร้อมกระดูกไปปลาร้าไปประดิษฐานไว้ที่ดอยนั้น ต่อมาเวลาผ่านไป 4 ปี 5 เดือนพระอรหันต์อีก 4 รูป นำพระธาตุมาประดิษฐานเพิ่มที่ดอยนั้นอีก แล้วบอกบุญไปยังพระยาสุลลังคคุฒิเจ้าเมืองยอง ในขณะนั้น (ทวิ สว่างปัญญางกูร 2527:18) จึงสร้างพระธาตุขึ้นบนดอยมหายังคะ จนปรากฏมาเป็นพระธาตุจอมยอง² ในปัจจุบัน

สำหรับคำว่า “ยอง” อันเป็นเมืองยองนั้น ตำนานเมืองยองฉบับที่ปริวรรตโดยทวิสว่างปัญญางกูร (2527:25) กล่าวถึงที่มาของชื่อเมืองยองเอาไว้ว่า

ยังมีพราหมณ์หนึ่ง ลูกแต่เมืองอรวินครเดินเทสสันติเข้ามาฮอดที่นั่น เขาก็เอาไฟมาเผาป่าที่นั่นลูกเป็นเปลวไฟรุ่งเรือง ไหมที่นั่นหมดไล่ไปหั่นแล ส่วนหญ้ายองทั้งหลายก็ตราบขึ้นเมื่อเหนืออากาศกลางหาวปลิวไปทั่วทิศทั้งมวลปรากฏทั่วบ้านน้อยเมืองใหญ่ทั้งหลาย มีพิขรสอันหอมมากจึงได้ชื่อเมืองยองสืบแต่นั้นมา

¹ จากการศึกษาของ แสงว มลละแซม (2552) ระบุว่าตำนานเมืองยองมีไม่น้อยกว่า 15 สำนวนสามารถแบ่งตามเนื้อหาได้ 2 ส่วน คือ ตำนานฝ่ายวัด ที่กล่าวถึงพุทธทำนายเกี่ยวกับการสร้างเมืองยอง ตำนานเกี่ยวกับพระธาตุจอมยอง และตำนานฝ่ายเมือง มีเนื้อหาที่เป็นลักษณะของการจดบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง

² ตำนานพระธาตุจอมยองระบุว่าได้ฐานเจดีย์ ลึกลงไป 12 ศอก พระเจ้าสุรังคคุฒิและพระเทวีมหาสังคะ ได้บรรจุพระเกศา อัฐิส่วนต่างๆ และพระบรมธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ในกระบอกไม้ไผ่ (ไผ่รวก) ผอบไม้จันทร์ ผอบเงิน และหม้อดินเผาตามลำดับ ในหลุมปูด้วยผ้าสังฆาฏิปิดปากหลุมด้วยหิน 4 ชั้น แล้วพร้อมกับชาวเมืองยองสร้างพระเจดีย์ครอบไว้

การมีอยู่ของตำนานเมืองยอียดกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองยอียดในทางพุทธศาสนา ในฐานะเป็นที่ตั้งของพระธาตุสำคัญอีกแห่งหนึ่งของเขตวัฒนธรรมไทลื้อ – ไทยวน อย่างไรก็ตามในหากพิจารณาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์¹ การสร้างบ้านแปลงเมืองยอียดเป็นผลมาจากการขยายตัวของไทลื้อเมืองเชียงรุ่ง ด้วยการส่งราชบุตรเข้ามาสร้างเมืองยอียด ตำนานเมืองยอียดกล่าวถึงเจ้าสุทนต์ราชบุตรได้ปราบชาวลัวะแล้วสถาปนาตนเองเป็นเจ้าเมืองยอียด อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างในสมัยใด แต่หากเทียบเคียงกับการเติบโตของเมืองในบริเวณใกล้เคียงคือเชียงรุ่งกับเชียงตุง เมืองยอียดควรสร้างภายหลังเมืองเชียงรุ่ง เพราะเจ้าชายจากเมืองเชียงรุ่งมาสถาปนาเมืองยอียด และอาจเป็นเมืองที่อยู่ใกล้เคียงกับเมืองเชียงตุง เพราะตำนานเมืองยอียดกล่าวถึงท้าววิรุฬห์หน้าลัวะทำสงครามกับเชียงตุง แสดงว่ามีเชียงตุงอยู่ก่อนแล้ว และเมื่อเจ้าสุทนต์แห่งเชียงรุ่งทำพิธีราชาภิเษกครองเมืองได้เชิญญาเชียงตุง เชียงรุ่ง เชียงแสนมาร่วมด้วย จึงสันนิษฐานได้ว่าเมืองยอียดน่าจะสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 19 ในสมัยเจ้าสุทนต์ การสถาปนาอำนาจของไทลื้อเชียงรุ่งในเมืองยอียดทำให้เมืองยอียดรับวัฒนธรรมไทลื้อ และกลายเป็นไทลื้อเมืองยอียดในเวลาต่อมา

เจ้าสุทนต์ครองเมืองยอียดอย่างอิสระ แต่ก็มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเมืองเชียงรุ่ง ในฐานะ “บ้านพี่เมืองน้อง” ความสัมพันธ์ของเมืองทั้งสองมีทั้งการเมืองการปกครอง เชื้อชาติ วัฒนธรรม และพุทธศาสนา เมืองยอียดได้รับการถ่ายทอดความเจริญจากเชียงรุ่งทุกด้าน โดยเฉพาะพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชียงรุ่งกับเมืองยอียด ยังปรากฏให้เห็นจากเรื่องเล่าของ คนเฒ่าคนแก่ในสิบสองปันนาที่เล่าถึง “นายยอง” ซึ่งเป็นที่นาผืนใหญ่ที่มีอยู่จริงที่เมืองเชียงรุ่ง และตามธรรมเนียมของของคนเมืองลื้อ ทุกๆปีเจ้าเมืองยอียดจะส่งไพร่พลของตนจากเมืองยอียดเดินทางไปทำนาปลูกข้าวบนที่นาผืนดังกล่าว เอาไว้เป็นบรรณาการแก่เจ้าเมืองเชียงรุ่ง เสมือนเป็นการส่งส่วยบรรณาการจาก “เมืองลูก/เมืองยอียด” ของเจ้าสุทนต์ ให้กับ “เชียงรุ่ง/บ้านเกิดเมืองนอนเดิม” ว่ากันว่า จารึกการส่งส่วยผ่าน “นายยอง” เพิ่งจะยกเลิกไปภายหลังจากที่กองกำลังทหารจีนคณะชาติเข้ามาปกครองสิบสองปันนาอย่างเป็นทางการเมื่อราว 60-70 ปีที่ผ่านมา (วสันต์ ปัญญาแก้ว 2550:71)

¹ ผู้เขียนเรียบเรียงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองยอียดจากงานศึกษา 2 ชิ้นหลัก ได้แก่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: คนยองย้ายแผ่นดิน โดย แสง มาละแซม (2540) และประวัติศาสตร์ล้านนา โดย สวัสดิ์ อ่องสกุล (2552) ส่วนที่อ้างอิงเพิ่มเติมนั้นเป็นเอกสารที่นอกเหนือจากงานศึกษาทั้ง 2 ชิ้นข้างต้น

ประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในแง่ชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยอingkกับกลุ่มคนไทลื้อนี้ วสันต์ ปัญญาแก้ว (2549) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวว่า สำหรับชาวลื้อคำว่า “ยอingk” หมายถึง การยกย่องสรรเสริญ โดยเฉพาะต่อบุคคลที่สร้างคุณงามความดี วีรกรรมต่างๆให้กับบ้านเมือง รวมถึงผู้มีความรู้และความสามารถพิเศษ เช่น ศิลปิน ช่างขับลื้อ ซึ่งนอกจากจะสร้างสรรค์ผลงานขับขานจรรโลงใจผู้คน ยังถือเป็น “หน้าตา” หรือสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งร่ำรวยทางอารยธรรม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ของเมืองนั้นๆด้วย วสันต์ยังเสนอด้วยว่า “คนเมือง” ในสังคมท้องถิ่นล้านนาในยุคปัจจุบันยังใช้คำว่า “ยอingk” (ในเชิงการกระทำ) ในความหมายเดิมอยู่ ซึ่งสื่อถึงถึง “การอยู่เหนือ” เช่นเดียวกัน เช่น คำพูดที่ว่า “เอายอingkไว้ดีหันแหละ” (หมายถึงเอาวางไว้บนนั้นสิ)

การให้ความหมายของคำว่า “ยอingk” ในเชิงการยกย่องนั้น วสันต์ ตั้งสมมติฐานของการเรียกชื่อเมืองยอingkว่าที่มาที่ไปของการเรียกชื่อเมืองยอingkนั้น มาจากการเรียกชื่อเมืองของเจ้าสุ่นทะ เจ้าชายชาวลื้อผู้ฉลาดแกมโกง วางแผนอย่างแยบยลกระทั่งสามารถยึดเอามาจากผู้นำพื้นเมืองชาวลัวะได้ ในแง่การเรียกชื่อเมืองของเจ้าสุ่นทะว่า “เมืองยอingk” อาจมาจากความหมายของคำๆนี้ ที่ถูกใช้ไปในเชิง การกระทำ (ทั้งที่หมายถึงการยกย่องสรรเสริญ และการอยู่เหนือ) เพื่อจะบอกว่า “เมืองยอingk” เมืองยอingkคือเมืองที่นายยกย่องสรรเสริญของชาวลื้อ

จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มคนยอingkดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่มคนยอingkกับกลุ่มคนไทลื้อสิบสองปันนา นักวิชาการด้านมานุษยวิทยาจึงจัดจำแนกกลุ่มคนยอingkให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับคนไทลื้อ โดยให้คำอธิบายว่า “ยอingk” ไม่ใช่เป็นชื่อเรียกของกลุ่มชาติพันธุ์ หากแต่เป็นชื่อเรียกของกลุ่มคนไทลื้อที่กระจายตัวไปตั้งถิ่นฐานในเมืองยอingk และเรียกตนเองว่า “ไทยอingk” อันหมายถึงการเป็นคนเมืองยอingk ในประเด็นนี้ รัตนพร เศรษฐกุล (2537:7) อธิบายว่า “ไท” หรือ “ไต” นั้นโดยทั่วไปนักวิชาการจะใช้เป็นคำเรียกกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไท แล้วเติมหน้าชื่อเฉพาะเพื่อกำหนดกลุ่มคนให้ชัดเจน เช่น ไทลื้อ ไทเขิน ไทใหญ่ ไทดำ ไทแดง เป็นต้น แต่สำหรับชาวบ้านแล้วคำว่า “ไต” ถูกใช้ในความหมายว่า “คน” หรือ “ชาว” เช่น ไตบ้านม่อน ก็หมายถึง คนบ้านม่อน คำว่า “ไตยอingk” สำหรับชาวบ้านจึงไม่มีความหมายในทางชาติพันธุ์ แต่หมายถึงชาวยอingkที่ต่างจากฮ่อ เพราะเป็น “ไต” และเป็นคนที่มาจากเมืองยอingk

อย่างไรเมื่อนักวิชาการจะจัดจำแนกกลุ่ม “คนยอingk” ให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับ “ไทลื้อ” แต่สำหรับกลุ่มคนยอingkเองกลับมีสำนึกทางชาติพันธุ์ที่แสดงออกให้เห็นว่ากลุ่มตนเองนั้นมีความแตกต่างกับกลุ่มไทลื้อในสิบสองปันนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเอาข้อแตกต่างของสำเนียงภาษาพูด มาสร้างสำนึกความแตกต่างทางชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่มคนยอingkกับไทลื้อ เช่น

กรณีของ “ป่าขัน” (สัมภาษณ์ 1 มีนาคม 2553) ชาวเมืองยองอายุ 64 ปี ที่เดินทางจากเมืองยองมาร่วมงานสืบสานตำนานของลำพูน-ยองโลก ซึ่งจัดขึ้น ณ จังหวัดลำพูนระหว่างวันที่ 27 กุมภาพันธ์ – 2 มีนาคม 2553 ให้ข้อมูลกับผู้เขียนว่า “คนยองก็คือคนยอง คนลื้อก็อีกพวกหนึ่งคนละพวกกันลื้อเขาอยู่สืบสองปันนา อย่างบ้านนี้คนยองอยู่เมืองยอง พุดไม่เหมือนกัน” สำนึกความแตกต่างในแง่ของสำเนียงภาษา ไม่เพียงแต่จะเป็นสำนึกของกลุ่มคนยองในเมืองยองประเทศพม่าเท่านั้น หากแต่กลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูนเองก็มีสำนึกถึงความแตกต่างในแง่ของสำเนียงภาษาเช่นกัน พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ (สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2553) พระสงฆ์เชื้อสายคนยอง เจ้าอาวาสวัดประตูปา จังหวัดลำพูนก็ให้ความเห็นกับประเด็นเรื่องความแตกต่างในด้านของสำเนียงภาษาของกลุ่มคนยองที่มีลักษณะเฉพาะเช่นเดียวกัน โดยให้ข้อมูลกับผู้เขียนว่า “มันจะมีอยู่อย่าง เวลาพูดกันเนี่ยจะรู้เลยว่าคนไหนเป็นคนไหนเป็นลื้อ ถ้าไม่พูดก็ไม่รู้เนาะว่าเป็นคนอะไร มันก็เหมือนกันหมด คนยอง คนจีน คนเมือง คนลื้อ แต่ถ้าพูดนี้ก็จะรู้เลย อย่างวันนั้นไปติดต่อช่างที่ทำศาลาเนี่ย ก็พูดกันก็ถามเลยนี่ลื้อใช่หรือเปล่า เพราะมันจะพูดไม่เหมือนกัน สำเนียงมันจะต่างกันเล็กน้อย”

เมืองดี นนทะธรรม (สัมภาษณ์ 21 มีนาคม 2553) เลขานุการสมาคมชาวยองให้ความเห็นต่อความแตกต่างด้านภาษาของคนยองกับคนไทลื้อและไทเขินที่คนยองมักเข้าใจและบอกว่าเป็นคนละกลุ่มกับคนไทลื้อเพราะภาษาที่พูดก็ต่างกันนั้น อันที่จริงแล้วเป็นสำเนียงที่ต่างกันและมีศัพท์บางคำที่ต่างกัน แต่ก็ฟังกันรู้เรื่องเหมือนกับที่คนเมืองก็มีสำเนียงต่างกันเวลา “อุ้มกาเมือง” ลำพูนก็สำเนียงหนึ่ง ลำปางเชียงใหม่ก็คนละสำเนียงกัน แต่ก็ฟังกันรู้เรื่องและเวลาฟังก็จะรู้เลยว่ามาจากที่ไหน อย่างมาจากเชียงใหม่ก็บอกว่าเป็นคนเชียงใหม่ คนยองก็เช่นกันที่จริงในแง่ชาติพันธุ์ก็เป็นคนไทลื้อมาจากสืบสองปันนามาอยู่เมืองยอง อยู่ยาวนานไปสำเนียงก็เปลี่ยนเพราะเลยเป็นสำเนียงยองที่ต่างจากสำเนียงลื้อที่เมืองเชียงรุ่ง ประกอบกับอยู่ที่เมืองยองก็เลยเรียกตนเองว่า “คนยอง” จึงเป็นที่มาของชื่อเรียกของกลุ่มคนที่มาจากเมืองยอง

อย่างไรก็ดีผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ว่าความแตกต่างในแง่ของสำเนียงภาษานี้ถูกยกระดับให้เป็นอัตลักษณ์ของ “ความเป็นยอง” ในช่วงทศวรรษที่ 2530 – 2540 ภายใต้การเติบโตกระแสการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมให้กับกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูน ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เช่น การรณรงค์ให้ลูกหลานคนยองหันมา “อุ้ยยอง” หรือการจัดประกวดธิดายอง ซึ่งเริ่มมีการจัดประกวดครั้งแรกในงานฤดูหนาวและงานกาชาดของจังหวัดลำพูนประจำปีพ.ศ.2536 โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าประกวดว่า จะต้องสามารถ “อุ้ยยอง” ได้ เป็นต้น

สำเนียงภาษาของจึงถูกทำให้กลายเป็นอัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” และกลายเป็นแหล่งอ้างอิงถึงความแตกต่างทางชาติพันธุ์ในสำนึกของกลุ่มคนยอง เพื่อแสดงเอกลักษณ์ที่แตกต่างระหว่างกลุ่มคนยองกับไทลื้อ รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในสังคมท้องถิ่นล้านนา ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วช่วงก่อนหน้าทศวรรษ 2530 สำนึก “ความเป็นยอง” ของกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูนเองก็ไม่ได้มีความรู้สึกถึงความแตกต่างที่จะสามารถก่อตัวเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์ได้ แสง มาละแซม (สัมภาษณ์ 5 มีนาคม 2553) นักวิชาการที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับคนยองให้ข้อมูลกับผู้เขียนว่า ก่อนหน้านั้นคนยองในลำพูนก็แทบจะไม่รู้สึกถึงความแตกต่าง เพราะในแง่ของวัฒนธรรมประเพณีกลุ่มคนยองก็จัดอยู่ในเขตวัฒนธรรมไทลื้อ – ไทยวน ที่มีรูปแบบทางวัฒนธรรมเดียวกับกลุ่ม “คนเมือง” หรือ “คนปากลาว” จะมีก็เพียงข้อแตกต่างทางสำเนียงภาษาพูดที่พอจะทำให้เห็นความแตกต่างได้บ้าง แต่ก็ไม่ก่อให้เกิดเป็นกระแสที่จะทำให้คนยองตื่นตัวพูดถึงความเป็นยองเช่นในปัจจุบัน กระแส “ความเป็นยอง” หรือการตื่นตัวของกลุ่มคนยองในการสร้างความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของกลุ่มตนเองนั้น เพิ่งเป็นกระแสที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการประกาศให้รัฐธรรมนูญปีพ.ศ. 2540 ที่ให้ความสำคัญของชุมชนท้องถิ่น กระแสของการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเกิดการตื่นตัวของคนยองในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มคนยองจึงเริ่มมีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์เรื่องของภาษายอง ทั้งที่ก่อนหน้านี้คนยองในลำพูนเองก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากนัก

จากข้อมูลของแสง ทำให้เห็นว่าสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยอง เป็นสำนึกที่เพิ่งก่อตัวขึ้นภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ในช่วงของการก่อตัวของกระแสการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่น จนเกิดกระบวนการประกอบสร้างความหมายให้กับความเป็นท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ สำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยองก็เช่นกัน เป็นสำนึกที่ถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อจัดจำแนกตัวตนทางชาติพันธุ์ของกลุ่มตนเองให้แตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในสังคมท้องถิ่นล้านนา

อย่างไรก็ดีแม้สำนึกทางชาติพันธุ์ของคนยองจะเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น แต่ก็เป็นการประกอบสร้างที่มีความสัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนยอง กล่าวคือสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยอง เป็นสำนึกที่ก่อตัวมาจากการมีสำนึกทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน ภายใต้พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มไทลื้อกลุ่มหนึ่งที่แยกตัวออกจากไทลื้อสิบสองปันนามาตั้งถิ่นฐานในเมืองยองประเทศพม่า จนเอาชื่อของถิ่นฐานเป็นชื่อเรียกของกลุ่มตนเองและพัฒนาจนกลายมาเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์

ในประเด็นนี้ เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจจันทร์ (2549: 9-10) นักโบราณคดีที่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนยองให้ความเห็น ก่อนที่จะมีการอพยพลงมาสู่ตอนเหนือของประเทศไทย ชาวไทลื้อในดินแดนสิบสองปันนากับชาวไทลื้อในพม่าแถบเมืองเชียงตุง และเมืองยอง ก็มีความขัดแย้งกันอยู่ลึกๆ บ้างแล้ว ความไม่ลงรอยนั้นเกิดจากการพยายามแยกตัวเป็นรัฐอิสระของชาวไทลื้อเมืองต่างๆ ที่ไม่ปรารถนาที่จะขึ้นตรงต่อสิบสองปันนาอันมีเมืองเชียงรุ่งเป็นศูนย์กลาง จึงไม่น่าแปลกใจแต่อย่างใดที่ชาวไทลื้อจากเมืองยองเมื่อมาอยู่เมืองไทย จึงพอใจที่จะเรียกตัวเองว่า “ไทยยอง” หรือ “ไตยอง” มากกว่าจะยอมเป็นชาวไทลื้อที่มาจากเมืองยอง เป็นการหยิบเอาชื่อเมืองมาอุปโลกน์ตั้งเป็นชื่อของชาติพันธุ์เสียเลย เช่นเดียวกับชาวเขินในเชียงใหม่-ลำพูน แท้ก็คือชาวไทลื้อที่มาจากเชียงตุง อันมีแม่น้ำเขิน หรือแม่น้ำ “ซัน” (หมายถึงแม่น้ำที่ไหลทวนย้อนทิศแม่น้ำสายอื่นๆ) ไหลผ่านกลางเมืองมาเป็นชื่อเรียกแทนกลุ่มไตลื้อเช่นเดียวกัน

ประเด็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2549:104) ที่อธิบายว่า จากตำนานเมืองยองทำให้เข้าใจได้ว่าอัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” แต่แรกไม่ใช่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แต่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นซึ่งจำแนกย่อยลงไปโดยผูกพันกับเมืองหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ฉวีวรรณยังตั้งข้อสังเกตด้วยว่า “ยอง” ได้จำแนกตัวเองทางชาติพันธุ์แตกต่างจากลื้อ เพราะด้วยพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ “ยอง” ได้กลายเป็นเมืองหนึ่งของพม่า ขณะที่ “ลื้อ” ยังอยู่กับจีน

อย่างไรก็ดีมีประเด็นที่ควรตั้งข้อสังเกตว่า เดิมทีเดียวสำนึก “ความเป็นยอง” เป็นเพียงสำนึกที่ต้องการบ่งบอกถึงถิ่นฐานบ้านเกิดของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองยองประเทศพม่า กระทั่งต่อมาคำว่า “ยอง” ถูกใช้ในความหมายที่เป็นชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในสังคมท้องถิ่นล้านนา แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของสำนึกทางชาติพันธุ์ที่ค่อยๆ พัฒนามาจากสำนึกของการเป็นกลุ่มสังคมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันในพื้นที่หนึ่ง จนมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันและก่อร่างสร้างตัวตนเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน

ในประเด็นนี้จะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของตำนานเมืองยอง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างสำนึก “ความเป็นยอง” ของกลุ่มคนยอง แสง มาละแถม (2540:165) อธิบายปรากฏการณ์การคัดลอกตำนานเมืองยองสำนวนต่างๆ อย่างแพร่หลายในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2404 – 2485 ที่มีอยู่ไม่น้อยกว่า 15 สำนวน กระจายอยู่ตามวัดต่างๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนว่าเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามสร้างสำนึกของชาวยอง เพราะเป็นระยะที่รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้ดำเนินนโยบายผนวกดินแดนล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม การคัดลอกตำนานต่างๆ น่าจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงปฏิกิริยาที่แสดงออกมาในทางวัฒนธรรม เพื่อปลุกสำนึกชาวยอง ในเชิงการขัดแย้งหรือต่อต้านกับการเข้ามา

ครอบครองของรัฐบาลกรุงเทพฯ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกรณีการเกิดกระแส “ผีนุญ” ขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ของราชอาณาจักรสยาม ในยุคที่รัฐบาลกลางพยายามไปมีอำนาจเหนือท้องถิ่น

ข้อคิดเห็นของแสง ดังกล่าวข้างต้นมีประเด็นที่ควรพิจารณาถึงการก่อตัวของสำนึกทางชาติพันธุ์ “ความเป็นยอง” ที่จะเห็นได้ว่าสำนึกดังกล่าวก่อตัวขึ้นท่ามกลางบริบททางประวัติศาสตร์ในยุคการเกิดขึ้นของชาติสมัยใหม่ “ความเป็นยอง” ที่เคยเป็นเพียงสำนึกของคนที่มาจากถิ่นฐานบ้านเกิดเดียวกันในเมืองยองประเทศพม่า จึงก่อตัวเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์ในบริบทที่รัฐชาติสมัยใหม่พยายามที่จะเข้ามามีอำนาจเหนือท้องถิ่น สำนึก “ความเป็นยอง” จึงถือเป็นปฏิกิริยาของท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเพื่อต่อรองกับการเข้ามามีอำนาจของชาติไทย ในแง่นี้ “ความเป็นยอง” จึงมิใช่สิ่งที่ติดตัวกลุ่มคนยองมาแต่กำเนิด หากแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่มีมารวมกัน จนพัฒนามาเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์เพื่อที่จะบ่งบอกถึงการดำรงอยู่ของตัวตนคนยองในสังคมท้องถิ่นล้านนา ภายใต้บริบทของรัฐชาติสมัยใหม่

โดยสรุปแล้วจึงจะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยอง เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างมาจากสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนยอง ที่มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกันมาตั้งแต่ในยุคจารีตจนถึงยุคของรัฐชาติสมัยใหม่ สำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนยองได้พัฒนาการต่อมาเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์ และจากสำนึกทางชาติพันธุ์จึงสร้างความแตกต่างที่เป็นรูปธรรมโดยแสดงออกมาผ่านปฏิบัติการทางวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ จนก่อตัวมาเป็นอัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” ที่ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อจะสร้างลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนยองที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในสังคมท้องถิ่นล้านนา

ยอหละปน: ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนยองกับท้องถิ่นเมืองลำพูน

ในหัวข้อก่อนหน้านี้ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึงการก่อตัวของอัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” ที่มีพัฒนาการมาจากสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนยองที่มีมาร่วมกันตั้งแต่ยุคจารีต และพัฒนามาเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์ในยุคของรัฐชาติสมัยใหม่ โดยจะเห็นได้ว่าสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยอง เป็นปฏิกิริยาของท้องถิ่นในการต่อรองกับความพยายามรัฐไทยที่ต้องการจะครอบงำความหลากหลายภายในท้องถิ่นล้านนาด้วยสำนึก “ความเป็นไทย”

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนยองกับท้องถิ่นเมืองลำพูน ในฐานะที่เมืองลำพูนเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของกลุ่มคนยองในท้องถิ่นล้านนา กระทั่ง “ความเป็นยอง” ถูกทำให้เป็นอัตลักษณ์ของผู้คนในเมืองลำพูน จนทำให้เมืองลำพูนเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปในสังคมท้องถิ่นล้านนาว่าเป็น “เมืองคนยอง” ประเด็นนี้มีความสำคัญที่จะทำให้เข้าใจ

ถึงกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” ที่ก่อตัวขึ้นในสังคมเมืองลำพูนในช่วงทศวรรษที่ 2530-2540 ท่ามกลางกระแสการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา โดย “ความเป็นยอง” ก็ถูกประกอบสร้างให้เป็นภาพแทน (representation) ความเป็นท้องถิ่นของเมืองลำพูนผ่านกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้คนในเมืองลำพูน และการที่ผู้คนในสังคมท้องถิ่นเมืองลำพูนเลือกเอา “ความเป็นยอง” มาเป็นภาพแทน (representation) ของท้องถิ่นจึงสะท้อนเห็นถึงความสัมพันธ์ของคนอยู่กับเมืองลำพูน ที่มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกันมากกว่า 200 ปี

การนำเสนอในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอตั้งแต่การ “เทครัว” คนเมืองยองมาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนในยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง จนเมืองคนยองเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูนแล้วได้เกิดการผสมผสานทางสังคมและวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเมืองลำพูน โดยผู้เขียนจะพยายามนำเสนอให้เห็นว่า “ความเป็นยอง” ที่ก่อตัวขึ้นในบริบทสังคมท้องถิ่นเมืองลำพูน เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ผสมผสานกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมเมืองลำพูน ในแง่นี้ “ความเป็นยอง” ที่ถูกประกอบสร้างขึ้น จึงมีบางส่วนที่ยังยึดโยงอยู่กับสำนักทางประวัติศาสตร์ แต่ในขณะเดียวกันก็มีบางส่วนที่ถูกประกอบสร้างขึ้นใหม่และถูกให้ความหมายว่าเป็น “ความเป็นยอง” ซึ่งในหลายกรณีก็ไม่อาจที่จะเชื่อมโยงไปถึง “ความเป็นยอง” ที่เมืองยองประเทศพม่าได้เลย

อย่างไรก็ดีเพื่อให้การนำเสนอในหัวข้อนี้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนยองมีในเมืองลำพูน จนถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อตัวเป็นอัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” ที่กลายมาเป็นอัตลักษณ์ของผู้คนในสังคมเมืองลำพูน ผู้เขียนจึงได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก เป็นเรื่องของประวัติศาสตร์การย้ายและตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูน ส่วนที่สอง เป็นการนำเสนอถึงการกระจายตัวตั้งถิ่นฐานตามชุมชนต่างในท้องถิ่นเมืองลำพูนของกลุ่มคนยอง และส่วนที่สุดท้ายเป็นการนำเสนอถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนยองกับท้องถิ่นเมืองลำพูน โดยมีรายละเอียดในแต่ละส่วนดังนี้

ประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูน¹

การย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนยองจากเมืองยอง ประเทศพม่า มาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดลำพูน มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์สงครามการกวาดต้อนผู้คนของดินแดนต่างๆ ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำคง (สาละวิน) และแม่น้ำโขงตอนกลางกับบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง อันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการกำลังคนที่มีต่อการสร้างชุมชนเมืองและพัฒนาขึ้นมาเป็นรัฐ ในดินแดนแถบนี้จึงมีสงครามการกวาดต้อนผู้คนอยู่เป็นประจำ ขณะที่สภาพของเมืองยองเอง ก็เป็นเพียงเมืองเล็กๆ ที่ตั้งอยู่ในรัฐฉาน ในแอ่งที่ราบขนาดเล็ก ไม่อยู่บนเส้นทางการค้า ทั้งทางบกและทางน้ำ จึงไม่สามารถขยายตัวพัฒนาเป็นเมืองที่มีความเข้มแข็งและมั่นคงพอที่จะสถาปนาตนเองเป็นศูนย์กลางอำนาจ เช่น เชียงใหม่ เชียงตุง เชียงรุ้ง หรือหลวงพระบาง สถานะภาพของเมืองยองจึงมีฐานะเป็นเมืองชายขอบของศูนย์กลางอำนาจที่มีอิทธิพลในบริเวณดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็น จีน พม่า หรือล้านนาที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เชียงใหม่

แม้เมืองยองจะมีสถานะเป็นเมืองชายขอบ แต่ก็มีอิสระในการปกครองตนเองอยู่ระดับหนึ่งตามประเพณีการปกครองของรัฐในยุคจารีตที่เจ้าประเทศราชจะให้เจ้าท้องถิ่นยังคงมีอำนาจปกครองตนเอง ความสัมพันธ์ของเมืองยองกับเมืองศูนย์กลางอำนาจ เช่น เชียงรุ้ง เชียงใหม่ จีน พม่า จึงเป็นความสัมพันธ์แบบบรรณาการ ซึ่งเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับหัวเมืองขึ้น และเป็นการแสดงออกถึงการสวามิภักดิ์ของเมืองชายขอบต่อศูนย์กลางอำนาจ สำหรับความสัมพันธ์ของเมืองยองกับอาณาจักรล้านนา สรัสวดี อ๋องสกุล (2552: 235) ได้อธิบายว่า เมืองยองกับอาณาจักรล้านนามีความสัมพันธ์กันมาเป็นเวลาช้านาน ดังที่มีกล่าวถึงในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่าเมื่อพระเจ้าติโลกราช² ยึดเมืองยองได้แล้ว ทรงทำนุบำรุงศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงบูรณะพระธาตุจอมยองศูนย์รวมจิตใจชาวยองขึ้นมาใหม่ โดยสร้างวิหารและถวายผู้คน รวมทั้งยกเมืองยองให้เป็นทานแก่พระธาตุจอมยองทั้งสิ้น การกัลปนาคนให้เป็นข้าทำงานรับใช้พระธาตุทำให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียส่วย พระเจ้าติโลกราช

¹ ผู้เขียนเรียบเรียงประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นของกลุ่มคนยองจากงาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: คนยองย้ายแผ่นดิน โดย แสง มาละแซม (2540) ส่วนที่อ้างอิงเพิ่มเติมนั้นเป็นเอกสารที่นอกเหนือจากงานศึกษาดังกล่าว

² สรัสวดี อ๋องสกุล (2552) อธิบายว่า ในตำนานเมืองยองได้เล่าเหตุการณ์ที่พระเจ้าโคกमारบนะฮ่อ แกวและยอง แต่พฤติกรรมของพระเจ้าโคกที่รับฮ่อ แกว เมืองยอง ซึ่งตรงกับพฤติกรรมของพระเจ้าติโลกราชที่กล่าวถึงในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นพระเจ้าโคกในตำนานเมืองยองจึงคือพระเจ้าติโลกราชอย่างไม่ต้องสงสัย

ยังแต่งตั้ง ขุนนางในเมืองยองให้เป็นเจ้าเมืองเพื่อปกครองตนเอง แต่ก็มีพิธีการวะกษัตริย์ปีละครั้ง โดยส่งช่างฟ้อนมาบูชา ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้กับเมืองที่อยู่ห่างไกล

อย่างไรก็ดีจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์ของเมืองยองเกิดขึ้นในยุคที่พม่าเริ่มเสื่อมอำนาจลง อาณาจักรต่างๆที่เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่าเริ่มรื้อฟื้นบ้านเมืองของตนขึ้นอีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรื้อฟื้นอาณาจักรล้านนาของตระกูลเจ้าเจ็ดตน ประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนยองมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดลำพูนเป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ล้านนา ในช่วงการรื้อฟื้นเมืองเชียงใหม่ของพระเจ้ากาวิละ โดยมีการกวาดต้อนผู้คนในหัวเมืองต่างๆ มาเป็นกำลังในการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ ตามนโยบาย "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง"

การฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ของพระเจ้ากาวิละประสบปัญหาอย่างมากเนื่องจากเชียงใหม่เป็นเมืองร้างและขาดแคลนกำลังคนอย่างหนัก จากการที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่ามากกว่า 200 ปี สภาพของเมืองลำพูนก็เช่นเดียวกับเมืองเชียงใหม่ ก่อนที่จะมีการ "เทครัว" ชาวยองเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ลำพูนมีสภาพเป็นเมืองร้างอันเป็นผลมาตั้งแต่ลำพูนตกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย นับแต่นั้นมาความสำคัญทางการเมืองของลำพูนศูนย์กลางอาณาจักรหรือศูนย์กลางก็ถูกลดความสำคัญลงอยู่ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของเชียงใหม่ ต่อมาเมื่ออาณาจักรล้านนาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่า เมืองลำพูนมีสภาพที่สับสนวุ่นวายไม่ปกติสุข ผู้คนถูกผู้นำท้องถิ่นชักชวนกะเกณฑ์เป็นพวก ช้องสุมผู้คนสู้รบกัน บางส่วนก็หนีภัยไปอยู่ในที่ที่ปลอดภัยกว่า รวมทั้งบางส่วนยังถูกพม่ากวาดต้อนไปยังอังวะ ผู้คนในเมืองลำพูนจึงลดลงไปจำนวนมาก แม้ต่อมาเมื่อพม่าเสื่อมอิทธิพลลงในเขตเมืองเชียงใหม่ลำพูน และเจ้ากาวิละสามารถที่จะช้องสุมกำลังคนฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ขึ้นอีกครั้ง แต่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2325 – 2347 เจ้ากาวิละก็ยังไม่แต่งตั้งใครเป็นเจ้าเมืองลำพูน ดังนั้นลำพูนในยุคเริ่มต้นของการฟื้นฟูอาณาจักรล้านนานั้นยังคงมีสถานะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเชียงใหม่

จนเมื่อปีพ.ศ.2348 พระเจ้ากาวิละจึงเห็นความสำคัญที่จะต้องฟื้นฟูเมืองลำพูนขึ้นมาอีกครั้ง จึงได้ "เทครัว" เอาชาวเมืองยองเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูน การ "เทครัว" ชาวเมืองยองครั้งใหญ่ในปีพ.ศ.2348 เกิดขึ้นภายหลังจากที่พระเจ้ากาวิละรบชนะเมืองเชียงแสน ฐานที่มั่นสุดท้ายของพม่าในล้านนา เมื่อ ปีพ.ศ.2347 จากนั้นในปีพ.ศ.2348 กองทัพเชียงใหม่ นำโดยเจ้าอุปราชธรรมลังกา และเจ้าบุรีรัตนคำฝั้นยกกำลังกว่า 10,000 คน ไปกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองต่างๆ ทางตอนเหนือของล้านนา โดยยกทัพขึ้นไปตีเมืองยองก่อนหัวเมืองอื่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสถานะของเมืองยองในยุคนั้น ว่าเป็นศูนย์กลางย่อยของหัวเมืองบริเวณใกล้เคียง ทั้งนี้จะเห็นได้จากในสมัยพระเจ้าสุทโธทรมราชา (พ.ศ. 2148-2191)พม่าได้มอบหมายให้เมืองยองดูแล

หัวเมืองต่างๆ ถึง 12 หัวเมือง ทำให้หลังจากที่เมืองยองยอมสวามิภักดิ์ต่อเชียงใหม่แล้ว หัวเมืองต่างๆในบริเวณใกล้เคียงยอมสวามิภักดิ์ต่อเชียงใหม่เช่นเดียวกัน

หลังจาก “เทครัว” จากเมืองยองลงมาแล้ว ไพร่พลเมืองยองเกือบทั้งหมด เจ้ากาวิละมอบให้เจ้าคำฝั้นดูแล เสมือนหนึ่งเป็นการตอบแทนความดีความชอบ กระทั่งเมื่อเจ้าคำฝั้นได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองลำพูนในปี พ.ศ. 2348 แล้ว จึงได้นำไพร่พลจากเมืองเชียงใหม่ 500 คน และแต่งตั้งให้เจ้าบุญมาน้องคนสุดท้ายต้องเป็นอุปราช นำไพร่พลจากเมืองลำปางมาอีก 500 คน รวมกับไพร่พลเมืองยองอีกกว่า 10,000 คนมาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูน และถือเป็นการฟื้นฟูเมืองลำพูนขึ้นมาอีกครั้งหลังจากที่เป็นเมืองร้างไปภายหลังที่อยู่ภายใต้อำนาจของพม่า

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า เจ้ากาวิละได้ให้กลุ่มชาวยองเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูนทั้งหมด เพราะไม่ปรากฏหลักฐานที่ระบุถึงการแบ่งไพร่พลเมืองยองให้กับเมืองต่างๆ ทั้งที่การยกทัพไปในครั้งนั้นประกอบด้วยกองทัพอจากเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองแพร่ และเมืองน่าน ต่างกับครั้งที่ตีเมืองเชียงแสนในปี พ.ศ. 2347 ได้มีการแบ่งไพร่พลเมืองเชียงแสนให้กับหลายเมืองที่ยกทัพมา ที่สำคัญก็คือการเทครัวชาวยองไปเมืองลำพูนในครั้งนี้เป็นการเทครัวผู้คนจากเมืองยองทั้งระบบโครงสร้างทางสังคม กล่าวคือ เป็นการอพยพมาทั้งเจ้าเมือง บุตรธิดา และไพร่พล ในจำนวนที่มากกว่า 10,000 คน

การที่พระเจ้ากาวิละให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูเมืองลำพูนขึ้นมาอีกครั้ง โดยให้กลุ่มคนยองเข้าไปตั้งถิ่นฐานและฟื้นฟูเมืองนั้น สอดคล้องกับนโยบายของพระองค์ที่ต้องการเตรียมกำลังสนับสนุนเชียงใหม่โดยเฉพาะหากมีราชการสงครามเกิดขึ้น เนื่องจากลำพูนอยู่ใกล้เชียงใหม่ควบคุมดูแลได้ง่าย และยังเป็นการปูบ่มเพาะความชอบให้แก่ญาติพี่น้องที่ช่วยกันทำสงครามกอบกู้บ้านเมืองมาเป็นเวลานาน ทั้งยังเป็นการขยายตำแหน่งทางการเมืองเพื่อป้องกันการขัดแย้งในการขึ้นดำรงตำแหน่งต่างๆ ในอนาคตภายในตระกูลเจ้าเจ็ดตน

อย่างไรก็ดีนโยบายการเทครัวของพระเจ้ากาวิละนั้น ต้องการที่จะเทครัวมาหมดทั้งเมือง ดังนั้นแม้ปีพ.ศ.2348 จะเป็นการเทครัวจากเมืองยองมาทั้งระบบโครงสร้างทางสังคมแล้ว ก็ตาม ในปีพ.ศ.2356 หลังจากพระเจ้ากาวิละยกทัพเพื่อจะไปทำสงครามขับไล่พม่าที่เริ่มมามีอิทธิพลอีกครั้งในดินแดนตอนเหนือของอาณาจักรล้านพระเจ้ากาวิละพักอยู่ที่เมืองยองเป็นเวลา 1 ปี เพื่อรวบรวมเสบียงอาหาร จึงได้อพยพเจ้าเมืองยองคือเจ้าสุริยวงศา พร้อมกับคนครัวเมืองยอง และเจ้าเมืองกาย เมืองวะ เมืองเลน ที่ยังเหลือค้างอยู่ลงมาเชียงใหม่ จึงนับเป็นการ เทครัวชาวเมืองยองและหัวเมืองใกล้เคียงเป็นครั้งที่สอง และน่าจะเป็นครั้งสุดท้ายในสมัยเจ้ากาวิละ เพราะหลังจากนี้ไม่ปรากฏว่าทัพเมืองเชียงใหม่ยกขึ้นไปเมืองยองอีกเลย แต่การเทครัวเมืองยอง

น่าจะยังมีอีกครั้งหนึ่งในปีพ.ศ.2395 เพราะในเอกสารของเจมส์ จี สก็อต ระบุว่าในปีพ.ศ.2395 กองทัพสยามได้เข้ามารุกรานเมืองยอง ผู้คนถูกกวาดต้อนไป เหตุการณ์ครั้งนี้ตรงกับจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 ในศึกเชียงตุงครั้งที่ 2 กองทัพเมืองลำปาง เมืองแพร่ เมืองหล่มสัก ได้ยกไปทางเมืองยอง เพื่อรวบรวมเสบียงอาหารและกวาดต้อนผู้คนลงมา

โดยสรุปแล้วการอพยพเข้ามามีพื้นฐานของผู้คนจากเมืองยองและหัวเมืองใกล้เคียงครั้งสำคัญ เกิดขึ้นสองช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ คือช่วงแรกในปีพ.ศ.2348 ซึ่งเป็นการอพยพแบบ “เทครัว” มาทั้งระบบโครงสร้างทางสังคม เป็นการอพยพมาจากเมืองยองเป็นหลักและมาเป็นจำนวนมาก โดยเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นกำลังพลหลักในการฟื้นฟูเมืองลำพูนขึ้นมาอีกครั้งในฐานะเมืองบริวารของเชียงใหม่ ส่วนในช่วงที่สองคือระหว่างปี พ.ศ. 2356-2395 ก็มีการอพยพของคนยองเข้ามาอีกแต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าผู้คนที่อพยพเข้ามานั้นตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณใดของเมืองลำพูน รวมถึงเมืองเชียงใหม่ แต่กระนั้นก็ตามลำพูนก็ถูกกำหนดให้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานหลักของกลุ่มคนที่ถูกเทครัวมาจากเมืองยอง และเชื้อสายของชาวเมืองยองก็ได้กลายมาเป็นพลเมืองหลักของลำพูนในเวลาต่อมา

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนยองในเมืองลำพูน

จากประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นของกลุ่มคนยอง จะเห็นว่าการเทครัวคนยองในปีพ.ศ. 2348 มีความน่าสนใจอยู่สองประการคือ ประการแรก พระเจ้ากาวิละมีความตั้งใจตั้งแรกแล้วว่า จะให้คนเมืองยองมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองลำพูน ดังจะเห็นได้จากการ “เทครัว” คนเมืองยองมาทั้งระบบโครงสร้างทางสังคม และประการที่สอง การเทครัวคนเมืองยองในครั้งนั้น พระเจ้ากาวิละไม่ได้แบ่งไพร่พลเมืองยองกับหัวเมืองอื่นๆ ซึ่งต่างการเทครัวผู้คนจากเชียงแสนที่มีการแบ่งไพร่พลออกเป็นหลายส่วน ความน่าสนใจทั้งสองประการนี้แสดงให้เห็นได้ว่ากลุ่มคนยองมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมเมืองลำพูนในยุคของการรื้อฟื้นอาณาจักรล้านนา ในฐานะที่ผู้คนจากเมืองยองถือเป็นพลเมืองหลักของเมืองลำพูน

อย่างไรก็ดีภายหลังจากที่พระเจ้ากาวิละเทครัวคนเมืองยองมาอยู่ในเมืองลำพูนเมื่อพ.ศ.2348 ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่ามีการแบ่งประเภทตามอาชีพหรือความถนัด แต่เข้าใจได้ว่าผู้คนส่วนใหญ่น่าจะมีอาชีพการเกษตร เพราะเมืองยองเป็นเมืองเกษตรกรรม แสงมาละแถม (2540) อธิบายว่าในระยะเริ่มแรกชาวยองถูกกำหนดให้สร้างชุมชนอยู่บนฝั่งตรงข้ามกับกำแพงเมือง ใกล้ตัวเมืองลำพูนด้านตะวันออก ไม่ปล่อยให้ไปเลือกถิ่นฐานเอาเองอย่างไพร่พลอื่นๆ ซึ่งเป็นความประสงค์ของพระเจ้ากาวิละในการที่จะควบคุมดูแลกลุ่มคนยองได้อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดให้เจ้าฟ้าเมืองยองและครอบครัว ญาติพี่น้อง ชุนนาง

ชนชั้นปกครองตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่บนฝั่งแม่น้ำกวตรงข้ามกับตัวเมืองลำพูนด้านตะวันออก คือบริเวณหมู่บ้านเวียงยอง และบ้านตองในปัจจุบัน

การที่ชาวยองเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนอย่างเป็นกลุ่มก้อนจำนวนมาก ทำให้เจ้าเมืองลำพูนต้องยกย่องให้เจ้าเมืองยองมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการปกครองในระยะแรก โดยให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างการปกครองเมืองลำพูน ดังจะเห็นได้จากการที่เจ้ากาวิละ กำหนดแนวทางในการตัดสินใจพิพาทต่างๆ ในลำพูนให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอน กล่าวคือถ้ามีข้อพิพาทเกิดขึ้นก็เริ่มพิจารณาที่คำสนามหลวง ถ้าหาข้อยุติไม่ได้ให้ส่งขึ้นมาให้เจ้าเมืองยองพิจารณาตัดสิน ถ้าตกลงกันไม่ได้อีก ให้นำข้อพิพาทสู่การพิจารณาของเจ้าอุปราช และจึงให้เจ้าเมืองลำพูนเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดเป็นขั้นตอนสุดท้าย โครงสร้างการปกครองดังกล่าวนี้ไม่มีหลักฐานว่าใช้ต่อมาถึงสมัยใด แต่เข้าใจได้ว่าน่าจะใช้อยู่ในระยะเวลาสั้นๆ เพื่อไม่ให้ข้อขัดแย้งลุกลามออกไป แต่ก็แสดงให้เห็นได้ว่าเจ้าเมืองยองในยุคแรกยังคงมีบทบาทในการปกครองชาวยองอยู่บ้าง กลุ่มเจ้าเจ็ดตนดำเนินนโยบายต่อกลุ่มเจ้าเมืองยองและผู้คนจากเมืองยองอย่างประนีประนอมและระมัดระวัง ส่วนกลุ่มเจ้าเมืองยองเองก็มีสถานะเสมือนวงศ์ญาติเดียวกันกับเจ้าเมืองลำพูนและน่าจะมีการแต่งงานกันระหว่างเจ้านายและเครือญาติของเมืองทั้งสองในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ดีในระหว่าง พ.ศ.2348-2356 การตั้งถิ่นฐานของผู้คนจากเมืองยองมักจะกระจุกตัวอยู่ตามบริเวณที่ราบริมฝั่งแม่น้ำ หรือที่ราบลุ่มเพื่อประโยชน์ในการเกษตรและเป็นแหล่งอาหาร หมู่บ้านหรือชุมชนที่ตั้งขึ้นในช่วงแรกนี้ถือเป็น “หมู่บ้านหลัก” ของกลุ่มคนยอง ที่กระจายตัวอยู่ในบริเวณต่างๆ ดังนี้ ฝั่งแม่น้ำกว ได้แก่ บ้านเวียงยอง บ้านตอง บ้านยู บ้านหลวย บ้านวังไฮ บ้านสันดอนรอม บ้านหลุก บ้านศรีบัวบาน ฝั่งแม่น้ำปิง ได้แก่ บ้านริมปิง บ้านประตูปา บ้านหลุก บ้านบัว บ้านบาน บ้านห้วยาง ฝั่งแม่น้ำทา ได้แก่ บ้านป่าซาง บ้านฉางข้าวน้อย บ้านแหม บ้านสะปึ่ง ปาตาล บ้านหวาย บ้านดอน เป็นต้น

นอกจากที่ราบลุ่มแม่น้ำแล้ว ยังพบว่ามีที่ตั้งชุมชนในบริเวณอื่นด้วย ซึ่งมีมาตั้งแต่เมืองครั้งพระกาวิละตั้งกองกำลังที่เวียงป่าซางในระหว่างปีพ.ศ.2325-2339 พบว่ามีที่ตั้งถิ่นฐานของชาวยองตามชุมชนต่างๆ บนลุ่มแม่น้ำทา เช่น ชุมชนวัดบ้านถอง (วัดร้างใกล้วัดสะปึ่งและวัดปาตาลในปัจจุบัน) ชุมชนวัดบ้านหวาย ชุมชนวัดสะปึ่งหลวง ซึ่งชื่อปรากฏในจารึกวัดพระนอนที่พระเจ้ากาวิละพร้อมพระสงฆ์และศรัทธาชาวบ้าน พร้อมใจกันสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ที่วัดพระนอนเมื่อปีพ.ศ.2337 บนดอยกฤษ (ดอยช้าง) ประวัตินี้วัดและหมู่บ้าน แสดงให้เห็นว่าชุมชนในระยะก่อตั้งเมืองลำพูนตามที่ราบลุ่มแม่น้ำทา แม่น้ำกว และแม่น้ำปิง ในช่วงพ.ศ. 2348-2456 หรือหลังจากนั้นไม่นานนักมีชาวยองเข้าไปตั้งถิ่นฐานเป็นส่วนใหญ่

ในช่วงปีพ.ศ.2356-2395 การกระจายตัวของชาวยองในช่วงนี้ มีลักษณะของการกระจายตัวออกไปจากหมู่บ้านหลักซึ่งเป็นชุมชนของชาวยองในระยะแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างปี พ.ศ. 2370-2381 สมัยเจ้าน้อยอินทร์ เจ้าผู้ครองลำพูนลำดับที่ 3 ปรากฏหลักฐานว่ากลุ่มเครือญาติเจ้าเมืองยองได้พาครอบครัวและบริวารออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองเชียงรายได้ในเขตอำเภอพานในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังพบกลุ่มหมู่บ้านของชาวยองในจังหวัดเชียงใหม่ที่อำเภอติดกับลำพูน เช่น สันกำแพง ดอยสะเก็ด และกิ่งอำเภอแม่ฮอน เช่น บ้านกอสะเลียม แม่ทา ห้วยไซ บวกค่าง ออนหวาย เมืองลง เป็นต้น

โดยสรุปแล้วจะเห็นว่าการตั้งถิ่นฐานของชาวยองที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองยองนั้น แม้จะกระจายตัวอยู่ในหลายพื้นที่ของอาณาจักรล้านนา แต่กลุ่มชาวยองส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเชื้อสายเจ้าฟ้าเมืองยอง และขุนนางชนชั้นปกครองของเมืองยอง ได้ตั้งถิ่นฐานหลักอยู่ในเมืองลำพูน และที่สำคัญก็คือการเทครัวชาวยองครั้งใหญ่ในปีพ.ศ.2348 กลุ่มคนยองทั้งหมดได้ถูกกำหนดให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูน จนกระทั่งกลายมาเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของเมืองลำพูนในปัจจุบัน

พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนยองในเมืองลำพูน

จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่กลุ่มคนยองถูกกวาดต้อนให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นพลเมืองหลักของเมืองลำพูน ตั้งแต่ปีพ.ศ.2348 ได้ส่งผลอย่างสำคัญต่อพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของเมืองลำพูน ที่เกิดจากการปรับตัวของกลุ่มชาวยองที่เป็นคนส่วนใหญ่กับกลุ่มคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมท้องถิ่นเมืองลำพูน ในลักษณะที่มีการผสมผสานทางด้านสังคมและวัฒนธรรมร่วมกัน แต่ด้วยกลุ่มคนยองเป็นประชากรส่วนใหญ่ของเมืองลำพูนกว่า 80% (ธเนศวร์ เจริญเมือง 2539: บทนำ) ทำให้กลุ่มคนยองเองยังคงที่มีสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มตัวเองเอาไว้ได้ ผ่านรูปแบบการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน เพื่อจัดจำแนกตัวตนของกลุ่มตนเองออกจากกลุ่มอื่นๆ ในสังคมท้องถิ่นล้านนาได้

การที่กลุ่มคนยองถูกเทครัวมาทั้งระบบโครงสร้างทางสังคม ไม่ได้เป็นแต่เพียงการอพยพมาเฉพาะตัวของผู้คนเท่านั้น หากแต่เป็นการอพยพที่เข้ามาพร้อมกับระบบคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนึกความรู้สึกผูกพันกับถิ่นฐานดั้งเดิมของคนก็ถูกนำเข้ามาด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการในยุคแรกของการตั้งถิ่นฐานของชาวยองในเมืองลำพูน หมู่บ้านหลักของชาวยอง ยังคงตั้งชื่อหมู่บ้านที่เชื่อมโยงให้เห็นถึงถิ่นฐานดั้งเดิมที่มาจากเมืองยอง เช่น บ้านปาม่วง บ้านห้วยยาง ในเขตตำบลประตูปา หรือบ้านเวียงยอง บ้านวังไฮ บ้านศรีเมืองยู้ และบ้านหลวย ในตำบลเวียงยอง เป็นต้น

นอกจากการตั้งชื่อหมู่บ้านที่สอดคล้องกับถิ่นฐานดั้งเดิมแล้ว การเกิดขึ้นของตำนานการก่อตั้งชุมชนชาวยองในเมืองลำพูน ก็แสดงให้เห็นถึงสำนึกท้องถิ่นของคนที่ยังผูกพันอยู่กับถิ่นฐานดั้งเดิมของตน เช่น เรื่องเล่าการก่อตั้งชุมชน ประตูปา (บ้านปาม่วงจุม) ที่มีที่มาจากการที่คนยONGนำเอามะม่วงติดตัวมาเป็นเสบียงระหว่างอพยพ เมื่อกินมะม่วงแล้วจึงเก็บเมล็ดของมะม่วงไว้เมื่อตั้งถิ่นฐานขึ้นในบริเวณบ้านประตูปาในปัจจุบันแล้ว จึงเอาเมล็ดมะม่วงนั้นมาปลูกไว้โดยรอบชุมชนเพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงถิ่นที่มาของชาวยองกลุ่มนี้ที่อพยพมาจากบ้านปาม่วงเมืองยอง

การเข้ามาของชาวยองยังนำความเชื่อดั้งเดิมจากเมืองยองเข้ามาในสังคมเมืองลำพูนอีกด้วย ดังเช่น การสร้าง “หอเตวบุตรโหลง” (เทวบุตรหลวง) ของชาวยองไว้ในวัดหัวขัว กลางชุมชนชาวยองที่บ้านเวียงยอง “เตวบุตรโหลง” เป็นความเชื่อที่ปรากฏในตำนานเมืองยองที่ระบุว่าหลังจากที่พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเจ้าระหม่อมเมืองยองลำดับที่ 8 สร้างพระธาตุจอมยองแล้วเสร็จและจัดให้มีการฉลองสมโภช ในเวลานั้นพระอินทร์ได้มีอาณัติให้เทวบุตรทั้ง 4 ตน คือ สุรันระ มหิยังคะ ลักขณะ และมังคละ มาอารักขาปกป้องรักษาพระธาตุจอมยองและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณพระมหาธาตุ (แสง มาละแซม 2551:ปกใน) เมื่อคนยองถูกเทศรวัมาอยู่ ณ เมืองลำพูน ความเชื่อดังกล่าวจึงถูกนำเข้ามาด้วย “หอเตวบุตรโหลง” ถูกสร้างขึ้นภายในบริเวณวัดหัวขัวศูนย์กลางของชุมชนชาวยองที่อพยพมาในยุคแรกเริ่มเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการคุ้มครองปกป้องรักษาชาวยองให้อยู่รอดปลอดภัยในแผ่นดินใหม่

ภาพที่ 2.1 หอเตวบุตรโหลง วัดหัวขัว อ.เมือง จ.ลำพูน

ที่น่าสนใจก็คือภายหลังจากที่กลุ่มคนยองเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองยองแล้ว เจ้าเมืองยองที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในเมืองลำพูนได้สร้างวัดแห่งหนึ่งขึ้นทางตอนเหนือของชุมชนบ้านเวียงยอง ชื่อ “วัดหัวข่วงนางเหลียว” อยู่ริมฝั่งแม่น้ำกวง กล่าวกันว่าวัดแห่งนี้สร้างเพื่อ

จำลองเอาวัดประจำเมืองยอง คือ “วัดหัวข่วงราชฐาน” ซึ่งอยู่กลางเมืองยองมาไว้ที่กลางชุมชนชาวยองในเมืองลำพูน แต่ในปีพ.ศ.2395 แม่น้ำกวังได้กัดเซาะตลิ่งพังทำให้เกิดความเสียหายแก่วัดหัวข่วงนางเหลียว จึงได้ย้ายวัดมาตั้งในที่แห่งใหม่ทางตอนใต้ลงมาประมาณ 200 เมตร ตรงข้ามกับประตูนางของเวียงลำพูน ซึ่งในสมัยโบราณจะมีสะพานข้ามแม่น้ำกวังเป็นไม้ไผ่ขัดแตะ วัดที่สร้างขึ้นใหม่นี้ตั้งอยู่บริเวณหัวสะพาน (ขัว) จึงถูกเรียกชื่อเปลี่ยนเป็น “วัดหัวขัว” ซึ่งยังคงปรากฏมาจนถึงปัจจุบัน (สุรพล คำวิสุทธิกุล 2550:18)

ความสำคัญของวัดหัวขัวกับในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวยองในเมืองลำพูนที่นอกจากภายในวัดจะเป็นที่ตั้งของ “เตวบุตรหลวง” แล้ว ยังมีการสร้างกุฏิบรรจ้อัฐิของเจ้าเชื้อสายเมืองยองไว้ภายในวัดอีกด้วย นอกจากนี้ในอดีตวัดหัวขัวยังเป็นวัดที่ลูกหลานเจ้าหลวงเมืองยองที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนจะต้องบวชเรียนที่วัดนี้ อันเป็นการยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมาแต่ครั้งเมื่ออยู่เมืองยองที่บุตรหลานเจ้าเมืองยองจะต้องบวชเรียนที่วัดหัวข่วงราชฐาน ซึ่งฐานะเป็นวัดหลวงของเมืองยอง

ภาพที่ 2.2 กุฏิบรรจ้อัฐิเจ้าเชื้อสายเมืองยองภายในวัดหัวขัว อ.เมือง จ. ลำพูน

นอกจากนี้ในช่วงทศวรรษที่ 2520 หลังจากที่ถูกกลุ่มพระสงฆ์เชื้อสายชาวยองจากเมืองลำพูนได้เดินทางไปเมืองยอง เพื่อดำเนินกิจกรรมสืบทอดพุทธศาสนา พระสงฆ์เชื้อสายชาวยองกลุ่มที่นำโดยพระครูเวฬุวันพิทักษ์ (ครูบาเชื่อนคำ) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระพุทธรูปตากผ้า ได้นำเอารูปแบบเจดีย์พระธาตุจอมยองมาสร้างครอบเจดีย์แบบพม่าที่วัดนางข้าวน้อยเหนือ อ.ป่าซาง (สุวิภา จำปาวัลย์ 2551:99) เพื่อเป็นเอกลักษณ์และอนุสรณ์สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ของในจังหวัดลำพูนให้ระลึกถึงเมืองยองซึ่งเป็นบ้านเมืองเดิมของบรรพบุรุษ พระธาตุจอมยองที่เมืองยอง

ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของชาวเมืองยอง การนำแบบพระธาตุจอมยองมาสร้างที่เมืองลำพูนจึงเปรียบเสมือนการสร้างศูนย์รวมจิตใจของคนยองขึ้นในพื้นที่เมืองลำพูน

จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนยองที่อพยพมาอยู่ในเมืองลำพูน มีความพยายามที่จะจำลองเมืองยองมาไว้ที่เมืองลำพูน ไม่ว่าจะเป็นการตั้งชื่อหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับชื่อหมู่บ้านที่เคยอยู่เดิมในเมืองยอง การจำลองสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มาสร้างไว้ที่เมืองลำพูน เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนยอง ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนยองที่เข้ามาอยู่ในเมืองลำพูนต่างมีสำนึกถึงถิ่นฐานบ้านเกิด กระทั่งก่อตัวเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์ที่สร้างอัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” ขึ้นเพื่อจัดจำแนกกลุ่มตนเองออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในเมืองลำพูน และด้วยความที่ชาวยองเป็นพลเมืองหลักของเมืองลำพูนจึงทำให้อัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” กลายเป็นภาพแทนของเมืองลำพูนที่ทำให้คนทั่วไปในสังคมท้องถิ่นล้านนารับรู้ว่าลำพูนเป็น “เมืองคนยอง”

ภาพที่ 2.3 พระธาตุจอมยอง ที่เมืองยองประเทศพม่า(ซ้าย)

และพระธาตุจอมยองจำลอง ที่วัดนางข้าวน้อยเหนือ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน(ขวา)

ที่มา: ภาพซ้าย <http://www.oknation.net/blog/dearntemdoung/2009/10/08/entry-4>

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยองในเมืองลำพูน มีประเด็นที่ควรตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่าแม้ “ความเป็นยอง” ที่ดำรงอยู่ในสังคมท้องถิ่นเมืองลำพูน จะก่อตัวมาจากสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนยองในเมืองลำพูน ที่สามารถสืบสายไปได้ถึงเมืองยอง ซึ่งเป็นถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวยอง แต่ก็ควรพิจารณาไว้ด้วยว่า “ความเป็นยอง” ในท้องถิ่น

เมืองลำพูนเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นภายใต้บริบทของความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากเมืองลำพูนเป็นเมืองที่เพิ่งถูกฟื้นฟูขึ้นใหม่เมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา ทั้งยังเป็นการฟื้นฟูเมืองด้วยการเทครัวเอาไพร่พลจากหัวเมืองต่างๆ เข้ามาอยู่ในเมืองลำพูน ดังนั้น “ความเป็นยอง” ที่ก่อตัวขึ้นในบริบทดังกล่าวของเมืองลำพูน จึงก่อตัวขึ้นจากการผสมผสานกับวัฒนธรรมของกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมท้องถิ่นเมืองลำพูน จนทำให้ “ความเป็นยอง” ที่ดำรงอยู่ในสังคมท้องถิ่นเมืองลำพูนในปัจจุบันไม่อาจที่จะสืบสายไปถึง “ความเป็นยอง” ที่เมืองยองได้อย่างตรงไปตรงมา

ในประเด็นนี้เห็นได้จากกรณีของการรื้อฟื้นประเพณีตาน “สลากย้อม” ซึ่งแม้จะเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันในกลุ่มชนชาวยองบางแห่งในเมืองลำพูน และก็ไม่พบว่ามีการประเพณีในลักษณะเช่นนี้ที่เมืองยองประเทศพม่า หรือแม้แต่ในเมืองลำพูนเองก็พบประเพณีนี้อยู่ในกลุ่มชนชาวยองบางชุมชนทางตอนเหนือของเมืองลำพูน บริเวณตำบลประดู่ป่า ตำบลหนองช้างคื่น ตำบลริมปิง เท่านั้น แต่ประเพณีนี้ก็ถูกให้ความหมายจากชาวยองในเมืองลำพูนว่าเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวยอง ในประเด็นนี้จึงจะเห็นได้ว่า “สลากย้อม” เป็นประเพณีท้องถิ่นของเมืองลำพูนที่ถูกสร้างความหมายให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ “ความเป็นยอง”

อย่างไรก็ดีผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า การประกอบสร้างอัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” ให้เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเมืองลำพูน เป็นปรากฏการณ์ที่อยู่ภายใต้กระแส “ท้องถิ่นนิยม” (localism) ที่เติบโตในช่วงทศวรรษที่ 2530-2540 โดยเป็นกระแสที่กระตุ้นให้ผู้คนหวนกลับไปหา “รากเหง้า” ทางวัฒนธรรมของตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญหรือยกย่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ดังนั้นเมื่อท้องถิ่นเมืองลำพูน เป็นท้องถิ่นที่มีกลุ่มชาวยองตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก และกลุ่มชาวยองเองก็มีสำนึกทางชาติพันธุ์ที่สืบเนื่องมาจากสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่มีมาร่วมกัน การกลับไปหา “รากเหง้า” และ “ภูมิปัญญา” ท้องถิ่นของเมืองลำพูน จึงถูกให้ความหมายว่าเป็นรากเหง้าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวยอง ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วหากพิจารณาตามบริบททางประวัติศาสตร์ “ความเป็นยอง” เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากความหลากหลายที่ในสังคมเมืองลำพูนที่ผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมของหลายกลุ่มชาติพันธุ์

แม้ “ความเป็นยอง” จะเป็นที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากความหลากหลายในสังคมท้องถิ่นเมืองลำพูนที่ไม่สามารถจะสืบหารากเหง้าดั้งเดิมได้ แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยองในเมืองลำพูน ที่มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมมาจากความสัมพันธ์ของกลุ่มคนยองกับท้องถิ่นของเมืองลำพูน จนทำให้อัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” ถูกรับรู้ในฐานะที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นเมืองลำพูน ดังเช่น ธเนศวร์ เจริญเมือง (2539:บทนำ) ให้ความเห็นที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นยองกับท้องถิ่นเมืองลำพูนไว้ว่า ลำพูนเป็น

เมืองคนยอง ที่มีภาษาพูดอันไพเราะ เป็นตัวของตัวเอง มีเครื่องแต่งกายเป็นเอกลักษณ์ ไม่เหมือนใคร มีแต่คนนำไปเลียนแบบ มีลีลาการฟ้อน มีฝีมือในด้านหัตถกรรมและการประดิษฐ์ต่างๆ

การรับรู้ถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวแม้ด้านหนึ่งจะเกิดจากประวัติศาสตร์อันยาวนานของการตั้งถิ่นฐานของคนยองในจังหวัดลำพูน แต่ในอีกด้านหนึ่งกลุ่มคนยองเองก็พยายามที่จะนำเสนอให้คนทั่วไปได้รับรู้ถึงภาพแทน (representation) ของเมืองลำพูนในฐานะที่เป็น “เมืองคนยอง” ดังเช่น ในกรณีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มนักศึกษาคนยองลำพูนและมีการแต่งเพลง “บุญยอง” ขึ้นมีเนื้อหาสื่อความหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ความเป็นยอง” กับจังหวัดลำพูนว่า

วืด... บุญ ! (3 รอบ) เฮา เฮา เฮา เป็นยอง

ยอง ยอง ยอง หละปูน

(ญ.) เป็นก้อยยอง (ช.) เฮาก้อยยอง วืด... บุญ !

(พูดพร้อมกัน) เมื่อใดดีฟ้าเป็นสีทอง ยองจะเป็นใหญ่ในแผ่นดิน

(สมภพ ผลเจริญผล, สัมภาษณ์ 18 เมษายน 2553)

การสร้าง “ภาพแทน” ของเมืองลำพูนว่าเป็นถิ่นคนยอง ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะแต่ในระดับชุมชนท้องถิ่นหรือกลุ่มบุคคลเท่านั้น หากแต่ภาคราชการของจังหวัดลำพูนซึ่งมีฐานะเป็นตัวแทนของศูนย์กลางอำนาจรัฐไทยในระดับภูมิภาคเองก็มีความพยายามในการประกอบสร้าง “ความเป็นยอง” ให้เป็นภาพแทน (representation) ของท้องถิ่นจังหวัดลำพูนด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการจัดการประกวดธิดายอง ให้เป็นส่วนหนึ่งในงานฤดูหนาวหรือของงานกาชาดจังหวัดเป็นประจำทุกปี โดยเริ่มมาตั้งแต่ปี 2536 (แสงว มาละแซม 2540:167) หรือกรณีของการจัดงาน “สืบสานตำนานยองลำพูน-ยองโลก” เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ – 2 มีนาคม 2553 เพื่อเป็นพื้นที่ในการแสดงออกถึงวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาของคนยองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของเมืองลำพูน

โดยสรุปแล้วจึงเห็นได้ว่าจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนยองที่สามารถสืบหาความเป็นมาร่วมกันได้ตั้งแต่สมัยของการก่อตั้งเมืองยอง จนกระทั่งถูกแทรกเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูน ทำให้กลุ่มคนยองเกิดสำนึกทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน และก่อตัวเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์ที่จำแนกตัวตนของตนเองออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดจำแนกตัวเองออกจาก “ความเป็นลื้อ” ทั้งที่ในความจริงเป็นกลุ่มที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน

อย่างไรก็ดีเมื่อกลุ่มคนยongได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูนและมีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทำให้ “ความเป็นยong” ที่ดำรงอยู่ในเมืองลำพูนเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากความหลากหลาย ที่ยากจะสืบหารากเหง้าความสัมพันธ์กับ “ความเป็นยong” ของชาวยongที่เมืองยongได้อย่างตรงไปตรงมา “ความเป็นยong” จึงเป็นเพียงปรากฏการณ์ภายใต้กระแส “ท้องถิ่นนิยม” ที่ผู้คนในเมืองลำพูนประกอบสร้าง “ความเป็นยong” ขึ้นมาเพื่อเป็นภาพแทน (representation) ของความเป็นท้องถิ่นเมืองลำพูน จากสำนึกของความเป็นท้องถิ่นของผู้ในจังหวัดลำพูนที่มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมสัมพันธ์กับ “ความเป็นยong”

(2)

สถานภาพของกลุ่มคนยongในสังคมท้องถิ่นล้านนา

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะศึกษาถึงบริบทความสัมพันธ์ของกลุ่มคนยongกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณแอ่งเชียงใหม่ – ลำพูน ซึ่งเป็นบริเวณที่มีคนยongกระจายตัวตั้งชุมชนอยู่เป็นจำนวนมาก การศึกษาประเด็นนี้เพื่อทำความเข้าใจถึงสถานภาพของ “คนยong” และ “ความเป็นยong” ในบริบททางสังคมที่ต้องสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมท้องถิ่นล้านนา และบริบททางการเมืองที่ต้องอยู่ภายใต้รัฐไทย ผู้เขียนแบ่งการนำเสนอเนื้อหาในหัวข้อนี้ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการนำเสนอให้เห็นถึงสถานภาพของคนยongในสังคมท้องถิ่นล้านนา และส่วนที่สอง เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงสถานภาพของ “ความเป็นยong” ในท้องถิ่นล้านนา ดังนี้

ตัวตน “คนยong” ในท้องถิ่นล้านนา

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มคนยongในจังหวัดลำพูน จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนยongเป็นกลุ่มคนที่ถูกกวาดต้อนมาจากดินแดนอื่น ให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูนในช่วงระยะประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา สถานภาพของกลุ่มคนยongจึงมิใช่คนท้องถิ่นของเมืองลำพูน อย่างไรก็ดีสภาพของเมืองลำพูนก่อนที่กลุ่มคนยongจะถูกกวาดต้อนให้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ก็มีสภาพเป็นเมืองร้างที่มีจำนวนผู้คนอยู่ไม่มากนัก ชาวยongที่ถูก “เทครัว” จากเมืองยongมาอยู่ในเมืองลำพูนจึงกลายเป็นประชากรหลักของเมืองลำพูน แต่การ “เทครัว” ผู้คนจากเมืองยongของพระเจ้ากาวิละ เป็นการกวาดต้อนผู้คนจากบ้านเมืองที่แพ้สงคราม ในแ่งนี้ชาวยongที่ถูกเทครัวมาเมืองลำพูน จึงมีสถานภาพเป็นเพียงเชลยสงครามของอาณาจักรล้านนา

การเป็นเชลยสงครามทำให้ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองยองไม่เต็มใจมากนักที่จะเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเจ้านายเมืองยอง ชุนนางและชนชั้นปกครอง ความไม่เต็มใจดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นจากประวัติศาสตร์บอกเล่าของกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูน เช่น เรื่องเล่าที่กล่าวถึงเหตุการณ์เข้าตีเมืองยองของทัพเมืองเชียงใหม่ที่ออกอุบายบังคับคนยองให้ “เทครัว” ลงมายังเมืองลำพูนไว้ว่า ครั้งที่พระเจ้ากาวิละ ไปกวาดต้อนผู้คนจากเมืองยองนั้น ได้ประกาศว่า ผู้ใดสมัครใจจะไปอยู่เมืองลำพูน จะต้องโกนหัว ส่วนผิวยังเมืองเดิมให้โกนหัวเสีย ปรากฏว่าชนชั้นเจ้านาย ยอมโกนหัวเพื่อประกาศว่าจะไม่ละทิ้งแผ่นดินเกิด ในขณะที่ชนชั้นล่าง ชาวไร่ ชาวนา ยินยอมที่จะอพยพไปตายเอาดาบหน้า แต่พระเจ้ากาวิละเห็นว่ากลุ่มที่ไม่ยอมไปมีมากกว่า และเป็นกลุ่มชนชั้นสูงที่มีคุณภาพ จึงกลับคำและสั่งให้กลุ่มคนเหล่านั้นไปอยู่เมืองลำพูนแทน ส่วนชาวไร่ ชาวนาก็ให้ปักหลักอยู่แผ่นดินเดิมต่อไป (พิมพ์กาดันแก้ว 2549:34)

ภาพที่ 2.4 ป้ายไม้เขียนประวัติความเป็นมาของชนชาติขอม หน้าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านชาวยอง
วัดต้นแก้ว บ้านเวียงยอง อ.เมือง จ.ลำพูน

เรื่องเล่านี้เดิมอาจเป็นเพียงเรื่องเล่าในลักษณะตำนานแบบมุขปาฐะที่สืบทอดมาไม่ได้ แต่เมื่อองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน มีการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านชาวยอง ขึ้นที่วัดต้นแก้ว บ้านเวียงยอง อ.เมือง จ.ลำพูน ศูนย์กลางของชาวยองเมืองลำพูน เรื่องเล่าชุดนี้ได้ถูก

ทำให้กลายเป็นเรื่องเล่าหลักของชุมชนชาวยอง โดยจัดทำเป็นแผ่นป้ายไม้ขนาดใหญ่ เขียนข้อความเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา “ชนชาติยอง” ติดไว้หน้าพิพิธภัณฑสถานชาวยอง โดยเล่าถึงอุบายการเทครัวผู้คนจากเมืองยองเอาไว้ด้วย เพื่อให้ทั้งชาวยองและคนทั่วไปที่เข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานได้รับรู้ถึงความเป็นมาของชาวยองที่เข้ามาอยู่ในเมืองลำพูนอย่างไม่เต็มใจนัก

นอกจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชาวยองของชาวยองดังกล่าวข้างต้น ที่มีลักษณะเป็นตำนานแบบมุขปาฐะแล้ว สิ่งที่น่าสนใจให้เห็นถึงความรู้สึกของคนยองที่มีต่อสถานภาพของตนเองในสังคมท้องถิ่นล้านนายังเห็นได้จากคำบอกเล่าของทันตแพทย์อุทัยวรรณ กาญจนกมล (อ้างในพิมพ์กา ต้นแก้ว 2549: 34) ทายาทรุ่นที่ 4 ของเจ้าเมืองยองที่เล่าว่า

พ่อเคยเล่าให้ฟังว่า ชาวไตยองที่ถูกกวาดต้อนมา มักจะถูกเหยียดหยาม ไม่ได้รับการยกย่องจากกลุ่มคนเมือง และกลุ่มเจ้านายเมืองเหนือ ถ้าเกิดมาเป็นผู้หญิง มีรูปร่างหน้าตาสวยงาม ก็จะได้แต่งงานกับเชื้อเจ้า และเจ้าขุนมูลนาย เหมือนกับย่ำหวอดหรือเจ้าแม่คำฝื่อลูกสาวเจ้าเมืองยองที่มีอยู่ด้วยกันสองพี่น้อง ผู้พี่ได้แต่งงานกับเจ้าหลวงเมืองลำพูน เจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ แต่ก็ไม่ได้รับการยกย่องเชิดชู (...) ถึงแม้ว่าจะมีเชื้อเจ้าเมืองยอง การเมืองในขณะนั้นค่อนข้างที่จะรุนแรง แต่ตลอดระยะเวลาก็ต้องปกปิดฐานะของตนเองไว้ แสดงตัวไม่ได้ และถ้ามีทายาทที่เป็นผู้ชายที่มีความเข้มแข็งแกร่งกล้า หรือฝึกการต่อสู้ ถ้าเจ้าเมืองทราบก็จะถูกกำจัด ดังนั้นพ่อของตนจึงนำตนไปฝากพระประสาธสุตาคม ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูนเลี้ยงดู และด้วยความที่พ่อแม่ไม่ค่อยพูดถึงประเพณี วัฒนธรรมของบรรพบุรุษให้ฟัง จึงทำให้รากเหง้าต่างๆ ถูกทำลายด้วยความเป็นไป

แม้เรื่องเล่าทั้งสองจะเป็นเพียงเรื่องเล่าที่เล่าขานกันในชุมชนชาวยองท้องถิ่นเมืองลำพูน แต่ที่น่าสนใจก็คือเรื่องเล่าทั้งสองได้ถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อกระแสหลักในหลายโอกาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเอาเรื่องเล่าทั้งสองเรื่อง ไปเขียนเป็นบทความเรื่อง “200 ปี ชาวยองสิบสองปันนา ชาติพันธุ์ต้นตระกูลคนลำพูน” โดย พิมพ์กา ต้นแก้ว ลงในหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 8 พฤษภาคม 2549 ในช่วงของบรรยากาศการเฉลิมฉลองการตั้งถิ่นฐานครบ 200 ปี ของชาวยองเมืองลำพูน ทำให้เรื่องเล่าทั้งสองกลายเป็นที่รับรู้กันในวงกว้างถึงความเป็นมาของคนยองและสถานภาพของคนยองในสังคมท้องถิ่นล้านนา ทั้งยังถูกผลิตซ้ำผ่านสื่ออื่นๆ อีกอย่างต่อเนื่อง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่ออินเทอร์เน็ต¹ ทำให้เรื่องราวเหล่านี้ถูกเผยแพร่ออกไปในวงกว้าง สร้างการรับรู้ให้คนทั่วไปรับรู้ถึงที่มาของกลุ่มคนยอในเมืองลำพูน

นอกจากเรื่องเล่าทั้งสองเรื่องแล้วหลักฐานที่พอจะแสดงให้เห็นถึง ความไม่พอใจของ ชาวยองที่ต้องถูกกวาดต้อนมาอยู่ในเมืองลำพูน เห็นได้จากงานศึกษาของแสวง มาละแถม (2540) ที่กล่าวถึงการทวนกระแสเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมืองของชาวยองเมืองลำพูน โดยให้ ข้อมูลว่า หลังพ.ศ.2356 แม้ผู้คนจากหัวเมืองต่างๆ ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนและ เชียงใหม่ในระยะหนึ่งแล้ว แต่ยังมีผู้คนบางส่วนได้อพยพกลับไปยังบ้านเมืองเดิมของตนอีก แสดงให้เห็นว่าผู้นำหรืออดีตเจ้าเมืองบางส่วนยังต้องการและมีความหวังกลับไปปกครอง บ้านเมือง เพราะการทำสงครามกวาดต้อนผู้คนแบบเทศรว ที่ดำเนินมาก่อนหน้านี้เป็นลักษณะที่ ผู้ชนะเป็นผู้บังคับกะเกณฑ์ยอมสร้างความไม่พอใจแก่เจ้าเมืองและไพร่พลที่เป็นฝ่ายแพ้ ซึ่งถูก บังคับให้อพยพลงมาด้วยความไม่เต็มใจ

ในประเด็นนี้ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าความรู้สึกที่กลุ่มคนยอในเมืองลำพูนที่มีต่อสถานภาพ ของตนเองในสังคมท้องถิ่นล้านนา น่าเป็นความรู้สึกที่มีในระยะเริ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ใน เมืองลำพูน ดังจะเห็นได้จากตำนานเกี่ยวกับการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองยองที่กล่าวมาข้างต้น และที่สำคัญคือน่าจะเป็นความรู้สึกของชนชั้นปกครองมากกว่าชาวยองทั่วไป เนื่องจากเป็นกลุ่ม ที่เสียผลประโยชน์จากการถูกกวาดต้อนมาอย่างไม่เต็มใจ ดังกรณีเรื่องเล่าของทนายทนายเจ้าเมือง ลำพูน เพราะจากการที่ผู้เขียนได้มีโอกาสพูดคุยกับกลุ่มคนยอหลายคนในระหว่างเก็บข้อมูล ภาควิชาสังคม ผู้เขียนไม่พบว่ากลุ่มคนยอจะมีความรู้สึกที่ตัวเองจะมีสถานภาพที่แตกต่างจาก คนเมืองหรือ “คนปากลาว”² แต่ผู้เขียนก็พบข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกเช่นเดียวกันว่า ด้วยความ แตกต่างด้านสำเนียงภาษาระหว่างกลุ่มคนยอกับกลุ่มคนเมืองทำให้กลุ่มคนยอเลือกที่จะสื่อสาร

¹จากการสำรวจของผู้เขียนพบว่า มีการนำเอาข้อมูลจากบทความของพิมพ์ผกา ตันแก้ว ไปเผยแพร่ ในหลายเว็บไซต์ที่มีการพูดถึงเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของกลุ่มคนยอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเว็บไซต์ที่จัดทำ ขึ้นโดยคนท้องถิ่นล้านนาและมีเว็บบอร์ดให้แสดงความคิดเห็น

² ประเด็นเรื่อง “คนเมือง” นี้ที่เป็นข้อถกเถียงทางวิชาการเช่นกันว่า หมายถึงชนกลุ่มชาติพันธุ์ใด ในสังคมท้องถิ่นล้านนา เนื่องจากท้องถิ่นล้านนาเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ดังนั้นการเป็น “คนเมือง” จึงเกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ (โปรดดู ชยันต์ วรรธนะภูติ 2549:33-73) อย่างไรก็ตามในงานศึกษานี้จะใช้คำว่า “คนเมือง” ในฐานะที่เป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิมก่อนที่จะอพยพเข้ามาอยู่ในท้องถิ่นล้านนา ซึ่งคนยอเรียก “คนเมือง” ที่ “อุ้มกาเมือง” ว่า “คนปากลาว” ในประเด็นนี้ผู้เขียน มีข้อสังเกตว่า ผู้คนในดินแดนแถบล้านนาจำแนกความแตกต่างด้วยสำเนียงภาษา ซึ่งน่าจะมาจาก ความแตกต่างกันในแง่ของวัฒนธรรมด้านอื่นๆไม่มากนัก เพราะอยู่ในเขตวัฒนธรรมเดียวกัน คือเขตวัฒนธรรม ไทลื้อ – ไทยวน แต่ก็แสดงให้เห็นถึงสำนึกความแตกต่างที่ดำรงอยู่ในสังคมท้องถิ่นล้านนา

กับคนเมืองด้วยการใช้ “กำเมือง” ซึ่งด้านหนึ่งมาจากความรู้สึกที่กลัวว่ากลุ่มคนเมืองจะฟัง “กำยอง” ไม่เข้าใจ แต่อีกด้านหนึ่งก็เพราะกลุ่มคนยอรู้สึกอายที่จะ “อู้กำยอง” กับคนภายนอก¹

การไม่ใช้ภาษาของของกลุ่มคนยอนี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า กลุ่มคนยอยอมรับสถานภาพที่ “เหนือกว่า” ของกลุ่มคนเมืองในสังคมท้องถิ่นล้านนา เนื่องจากผู้เขียนเห็นว่าในแง่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจกลุ่มที่ “เหนือกว่า” จะพยายามครอบงำทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ของกลุ่มที่มีอำนาจน้อยกว่า ดังเช่น การใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลที่เกิดจากการที่กลุ่มคนที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นกลุ่มที่มีอำนาจ ดังนั้นกลุ่มคนที่มีอำนาจน้อยกว่าและใช้ภาษาอื่นในการสื่อสารจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และใช้ภาษาอังกฤษเพื่อสื่อสารกับกลุ่มที่มีอำนาจมากกว่า ดังนั้นการที่คนยอไม่ใช้ภาษาของกับคนเมืองจึงแสดงให้เห็นถึงสถานภาพที่เหนือกว่าของคนเมือง สอดคล้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ที่ชาวยองเป็นกลุ่มกวาดต้อนมาอยู่ในอาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นดินแดนที่กลุ่มคนเมืองมีอำนาจปกครองอยู่ก่อนแล้ว ในแง่นี้คนยอจึงเป็นสถานภาพของคนที่ย่อยกว่าเมื่อเทียบกับคนเมือง

อย่างไรก็ดีเนื่องจากกลุ่มคนยอถูกเทครัวให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นประชากรหลักอยู่ในเมืองลำพูน ทำให้การปรับตัวของชาวยองในเมืองลำพูนไม่ใช่เป็นการปรับตัวในฐานะที่เป็นคนส่วนน้อยของสังคม ต่างจากกรณีของกลุ่มชาวเขินจากเชียงตุง ชาวลื้อจากสิบสองปันนา ชาวไทใหญ่ ชาวกระเหรี่ยง จากหัวเมืองฝั่งตะวันตกของแม่น้ำคง หรือแม้กระทั่งชาวลัวะซึ่งเป็นชนพื้นเมืองที่อยู่ท่ามกลางสังคมของคนเมืองได้ถูกผสมผสานกลืนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มคนเมืองอย่างชัดเจน แต่กรณีของชาวยองเองที่ดำรงอยู่ในฐานะของคนส่วนใหญ่ของสังคมท้องถิ่นเมืองลำพูนจึงยังคงรักษาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมได้ค่อนข้างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมด้านภาษา (แสง มาละแซม 2540:158) ในแง่นี้ทำให้สถานภาพของกลุ่มคนยอโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดลำพูน มีสถานะดีกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในสังคมเมืองลำพูน²

ในประเด็นนี้ เพ็ญสุภา สุขดตะ ใจอินทร์ (2549: 9) อธิบายว่า กลุ่มคนยอในจังหวัดลำพูนพยายามที่จะเชิดชูความเป็นยอให้ยิ่งใหญ่ เพื่อแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตนเองได้มี “ที่อยู่ที่ยืน” อย่างมีศักดิ์ศรีในอาณาจักรล้านนา ด้วยการยกตัวเองว่ามีวัฒนธรรมเหนือกว่าพวกไตลื้อ แต่ยอมลดตนเป็นพลเมืองชั้นสองของไทยวน นอกจากนี้ชาวยองก็พยายามดิ้นรนค้นหา “อัตลักษณ์” ของตัวเอง

¹ ประเด็นที่คนยอรู้สึกอายที่จะ “อู้กำยอง” นี้ งานศึกษาของวิลักษณ์ ศรีป่าซาง (2536) อธิบายว่ามาจากการที่คนยอถูกกลุ่มคนเมืองล้อเลียน จึงขาดความมั่นใจที่จะใช้ภาษาของที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง

² ยกเว้นกลุ่มคนเมือง ซึ่งมีสถานภาพ “เหนือกว่า” ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมท้องถิ่นล้านนา รวมทั้งในเมืองลำพูนเอง เพราะในบริบททางประวัติศาสตร์ของดินแดนแถบล้านนา กลุ่มคนเมืองเป็นกลุ่มที่มีอำนาจปกครองอาณาจักรล้านนาในอดีต

ให้โดดเด่น เพื่อลบปมที่เป็นคนต่างด้าวและเพื่อให้ชาวไทยวนยอมรับ ด้วยการสร้างวัฒนธรรมกลุ่มที่เข้มแข็งจนกลายเป็นการแข่งขันกันเองระหว่างชาวไทลื้อกลุ่มต่างๆ ดังจะพบว่า ไตจีนสร้างอัตลักษณ์ด้วยการเป็น “สล่า” หรือช่างฝีมือชั้นสูง ทำงานรับใช้ “คนเมือง” โดยเฉพาะพวกเจ้ ดังจะเห็นได้จากหมู่บ้านชาวเขินแถวถนนวัวลายจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเครื่องเงินเครื่องเงินและหัตถศิลป์ต่างๆ ขณะที่กลุ่มคนยองก็นิยมเป็นช่างแกะสลักไม้และทอผ้า เมื่อแรกที่เข้ามาอยู่ในเมืองลำพูนก็ถูกกำหนดพื้นที่ให้อยู่ปากตะวันตกของแม่น้ำกว มีหน้าที่ทอผ้าถวายให้คุ้มเจ้า ส่วนพวกลื้อนิยมอยู่ริมเขาท่ามกลางธรรมชาติ ทำไร่ไถนา ชาวยองยังคงยืนยันถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมทางภาษาและขนบธรรมเนียม รวมถึงอาหารการกิน ระหว่างพวกเขากับลื้อว่าเป็นคนละกลุ่มกัน ทั้งที่จริงแล้วมีความแตกต่างกันน้อยมาก โดยการอ้างว่าพวกลื้อมีชุดประจำชาติเป็นเสื้อป้ายสีดำ แต่พวกยองเป็นสีขาว ทั้งที่สิ่งเหล่านี้เป็นการมากำหนดขึ้นภายหลังในยุค “วัฒนธรรมจัดตั้ง” ของไทยสยาม

โดยสรุปแล้วจะเห็นว่าสถานภาพของคนยองในสังคมท้องถิ่นล้านนา มีสถานภาพที่ไม่คงที่ หากแต่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทที่สัมพันธ์กับกลุ่มผู้คนกลุ่มต่างๆ กล่าวคือ กลุ่มคนยองจะยอมรับสถานภาพที่ “เหนือกว่า” ของกลุ่มคนเมืองในฐานะที่เป็นกลุ่มคนพื้นเมืองดั้งเดิมก่อนที่จะมีการกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองต่างๆ ทางตอนเหนือเข้ามาอยู่ในท้องถิ่นล้านนาในช่วง 200 ปีที่ผ่านมา ขณะเดียวกันในฐานะที่ชาวยองเป็นกลุ่มคนที่ถูกกวาดต้อนมาเป็นจำนวนมากและถูกกำหนดให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูนเป็นหลัก จึงทำให้ชาวยองกลายเป็นกลุ่มประชากรหลักของเมืองลำพูน สถานภาพของคนยองในท้องถิ่นเมืองลำพูนจึงมีสถานภาพไม่แตกต่างหรือในบางกรณีอาจจะมีสถานภาพที่เหนือกว่าผู้คนกลุ่มอื่นๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันในท้องถิ่นเมืองลำพูน ลักษณะดังกล่าวนี้เองที่สถานภาพ “ความเป็นยอง” ที่ดำรงอยู่ในสังคมท้องถิ่นล้านนาในปัจจุบัน ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

ที่ทางของ “ความเป็นยอง” ในท้องถิ่นล้านนา

พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวยองที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกับกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมท้องถิ่นล้านนา ทำให้กลุ่มคนยองประกอบสร้างอัตลักษณ์ “ความเป็นยอง” ขึ้นมาจากสำนึกทางชาติพันธุ์เพื่อจัดจำแนกความแตกต่างของกลุ่มตนเองออกจากกลุ่มคนอื่นๆ แต่ด้วยสถานภาพของคนยองในสังคมท้องถิ่นล้านนา ที่ด้านหนึ่งเป็นเพียงผู้อพยพที่มีสถานะด้อยกว่ากลุ่มคนเมืองซึ่งเป็นกลุ่มคนท้องถิ่นดั้งเดิมของล้านนา ขณะที่อีกด้านหนึ่งกลุ่มคนยองก็เป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ของท้องถิ่นเมืองลำพูน สถานภาพของคนยองเหนือกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานรวมกันอยู่ในเมืองลำพูน ในแง่นี้จึงควรพิจารณาถึงสถานภาพของ

“ความเป็นยอง” ด้วยว่ามีที่ทางอย่างไรในสังคมท้องถิ่นล้านนา ซึ่งเป็นสังคมที่มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานกันจากกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์

ในประเด็นนี้ผู้เขียนได้พิจารณาเห็นว่าที่ทางของ “ความเป็นยอง” ในสังคมท้องถิ่นล้านนามีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนยองในสังคมท้องถิ่นล้านนา กล่าวคือ “ความเป็นยอง” ถูกประกอบสร้างขึ้นจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมล้านนาซึ่งเป็นที่ยอมรับของผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกกวาดต้อนให้มาอยู่ร่วมกัน ในช่วงระยะเวลาประมาณ 200 ปีที่ผ่านมาที่ทางของ “ความเป็นยอง” จึงสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนาดังนี้

ผู้เขียนพิจารณาเห็นว่าที่ทางของ “ความเป็นยอง” มีความสัมพันธ์กับฐานะของเมืองลำพูนในสังคมท้องถิ่นล้านนา กล่าวคือ เมืองลำพูนดำรงสถานะเมืองบริวารของเชียงใหม่มาตลอดในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ล้านนายุคฟื้นฟู จนถึงในยุคของการพัฒนาประเทศของประเทศไทย ลำพูนก็ยังถูกจัดวางจากภาครัฐให้อยู่ในฐานะเมืองบริวารของเชียงใหม่ ดังจะเห็นได้จากนโยบายเมืองตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 4 ที่มุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมในส่วนของภูมิภาค จึงเกิดแนวคิดจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ โดยพิจารณาหาพื้นที่ที่เหมาะสม ในที่สุดเชียงใหม่ในฐานะเมืองหลักแห่งภาคเหนือ ได้ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมด้วย แต่เนื่องมาจากเชียงใหม่เป็นเมืองโบราณ มีสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ประกอบกับเมืองขยายตัวเร็วจนมีสภาพแออัด จึงเกิดความคิดสร้างเมืองบริวารให้กับเชียงใหม่ เพื่อแยกอุตสาหกรรมออกไปจากเขตเมืองเชียงใหม่ ลำพูนจึงถูกเลือกให้เป็นเมืองบริวารของเชียงใหม่เพื่อที่จะรองรับการกระจายความมั่งคั่งของเมืองเชียงใหม่ และยังช่วยพัฒนาเศรษฐกิจเมืองลำพูน นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือสร้างขึ้นในพื้นที่จังหวัดลำพูนในปีพ.ศ.2526 (สรวิศ อ่องสกุล 2552:606-607)

เมืองลำพูนจึงมีฐานะเป็นเมืองบริวารของเชียงใหม่ ทั้งในแง่ของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศของประเทศไทย ในแง่นี้ทำให้ความเจริญไหลไปรวมศูนย์อยู่ที่เมืองเชียงใหม่ สภาพของเชียงใหม่จึงเป็นหัวเมืองทางภาคเหนือที่มีความทันสมัยเป็นแหล่งรวมของความเจริญในด้านต่างๆ ขณะที่ลำพูนซึ่งต้องรองรับการขยายตัวของการพัฒนาจากเมืองเชียงใหม่ ลำพูนจึงมีความเจริญช้ากว่าเมืองเชียงใหม่ในแง่ของการพัฒนา ทำให้ผู้คนเมืองเชียงใหม่มีทัศนคติต่อลำพูนว่า “ลำหลัง ผู้เชียงใหม่ไม่ได้ ไม่มีศูนย์การค้าหรือร้านอาหารที่ทันสมัย และไม่มีแม้กระทั่งโรงแรมหรือห้องประชุมขนาดใหญ่” (ธเนศวร์ เจริญเมือง 2539: บทนำ) ทัศนคติดังกล่าวของคนเชียงใหม่ ยังแสดงออกมาจากเรื่องขำขันของคนในเชียงใหม่ว่า เวลาขับรถบนถนนในเชียงใหม่ว่า “อย่าตามรถแดง อย่าแข่งรถลำพูน” ในความหมายที่ว่า การขับรถตามรถแดงซึ่งเป็นรถสองแถวประจำทางในจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้การเดินทางล่าช้า

เพราะว่ารถแดงมักจอดตามจุดต่างๆ และที่บอกว่าอย่าแข่งรถลำพูน หมายถึงหากเห็นรถทะเบียน ลำพูนขับอยู่ข้างหน้าไม่ควรที่จะแซงเพราะอาจเกิดอันตรายจากการขับรถที่ไม่เป็นระเบียบของคนลำพูน

ทัศนคติในลักษณะดังกล่าวข้างต้นส่งผลต่อที่ทางของ “ความเป็นยอง” ในสังคมท้องถิ่น ล้านนา ในแง่ที่ว่าเมื่อ “ความเป็นยอง” ถูกประกอบสร้างให้เป็นภาพแทน (representation) ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นเมืองลำพูนดังที่กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้ ดังนั้นเมื่อเมืองลำพูนถูกมองว่า ลำพูนไม่ทันสมัย “ความเป็นยอง” ถูกจึงให้ความหมายว่าลำพูนไม่ทันสมัย คนยองจึงไม่มั่นใจที่จะเปิดเผยตัวตน “ความเป็นยอง” เมื่อต้องอยู่ท่ามกลางสังคมท้องถิ่นล้านนา ที่ทำให้ผู้ที่อยู่ในเมืองลำพูน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนยองและสำเนียงภาษายองเป็นเอกลักษณ์ ไม่ใช่ภาษายองในการสื่อสารเพราะ “ความเป็นยอง” ถูกให้ความหมายว่าเป็นความลำพูนไม่ทันสมัย คนยองรุ่นใหม่ ที่อยากทันสมัยจึงไม่ “อู้ก่ายอง” อีกต่อไป วิลักษณ์ ศรีป่าซาง (2536:9) อธิบายถึงปรากฏการณ์นี้ว่า กลุ่มคนยองแสดงออกให้เห็นถึงความรู้สึกความต่ำต้อยในสังคมล้านนา ด้วยการไม่ใช้ภาษายองในการสื่อสาร แม้ภาษายองหรือสำเนียงแบบยองจะเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของ “ความเป็นยอง” ก็ตาม ขณะที่วันเพ็ญ พรินทรากุล (สัมภาษณ์ 1 พฤศจิกายน 2549) นักวิจัยเชื้อสายชาวยองเมืองลำพูน ซึ่งทำงานอยู่ในสถาบันวิจัยหรือศูนย์ เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า หากดูสัก 10 ปีก่อนคนยองไม่กล้าเปิดเผยตัวเอง เวลาคนยองจะพูดภาษายองก็จะต้องระวัง ไม่กล้าพูดกับคนแปลกหน้า กลัวเขารู้ว่าเป็นยอง ในยุคนั้นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่จะตั้งชมรมนักศึกษาปากยอง คนยองหลายคนไม่กล้าเข้าร่วมเพราะกลัวคนอื่นรู้ว่าเป็นยอง

อย่างไรก็ดีภายใต้บริบทของรัฐธรรมนูญใหม่ เมื่ออาณาจักรล้านนาถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย นโยบายการสร้างชาติของรัฐที่มุ่งสร้างความเป็นไทยผ่านวิธีการต่างๆ “คนยอง” และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในสังคมไทยจึงมีสถานภาพใหม่คือสถานภาพ “ความเป็นไทย” หรือการเป็น “คนไทย” ที่อยู่ภายใต้รัฐไทย ดังจะเห็นได้จากการที่กลุ่มคนยองเรียกตนเองของว่า “ไทยยอง” เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับ “ความเป็นไทย” ของกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูน ขณะเดียวกันก็แทบจะตัดขาดกับบรรพบุรุษชาวเมืองยองที่อยู่ในรัฐพม่า โดยมีเส้นพรมแดนรัฐชาติเป็นเส้นแบ่งแยกระหว่าง “ไทยยอง” ที่อยู่ในเมืองไทย กับ “ชาวเมืองยอง” ประเทศพม่า ในแง่นี้ “ความเป็นยอง” จึงมีเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทย

ภายใต้บริบทของรัฐธรรมนูญมีประเด็นที่น่าสนใจว่า แม้สถานภาพ “ความเป็นยอง” จะถูกทำให้เลือนหายไปเป็นเพียงส่วนหนึ่งของ “ความเป็นไทย” จากนโยบายของรัฐไทยที่มุ่งสร้างชาติและความเป็นคนไทยผ่านสื่อต่างๆ ทำให้สังคมท้องถิ่นล้านนาที่มีความหลากหลายของคนต่าง ชาติพันธุ์ค่อยๆ หดไปตามกาลเวลา เพราะกลายเป็นคนไทย แต่อย่างไรก็ดีภายใต้บริบทของ

กระแส “ท้องถิ่นนิยม” ที่ชุมชนท้องถิ่นต่างๆ หันกลับไปค้นหารากเหง้าอัตลักษณ์ของตนเอง “ความเป็นยอง” จึงถูกหยิบยกขึ้นมาให้คุณค่าในฐานะที่เป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนท้องถิ่นเมืองลำพูน ในแง่นี้ “ความเป็นยอง” จึงไม่ใช่เรื่องที่น่าอับอายอีกต่อไป หากแต่กลายเป็นความภาคภูมิใจของกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูนที่เป็นกลุ่มคนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน มีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

โดยสรุปแล้ว “ความเป็นยอง” ในสังคมท้องถิ่นล้านนาและภายใต้อำนาจของรัฐไทยจึงเป็นการดำรงอยู่ที่มีความสลับไหล บางครั้งก็เป็นความน่าอับอาย แต่ในบางครั้งก็เป็นกลับความภาคภูมิใจ และพร้อมที่จะเปิดเผยตัวตนว่าเป็นคนยอง ขณะที่บางครั้งก็ต้องอ้างอิงกับคุณค่าบางอย่างเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงรากเหง้าความเป็นมาที่ยาวนาน ความสลับไหลของ “ความเป็นยอง” ทำให้เกิดการช่วงชิง/ต่อรองในกระบวนการประกอบสร้าง “ความเป็นยอง” ของกลุ่มสังคมกลุ่มต่างๆ ในสังคมท้องถิ่นล้านนา ที่ต่างเข้ามาช่วงชิงการสร้าง ความหมายที่หลากหลายให้ “ความเป็นยอง”